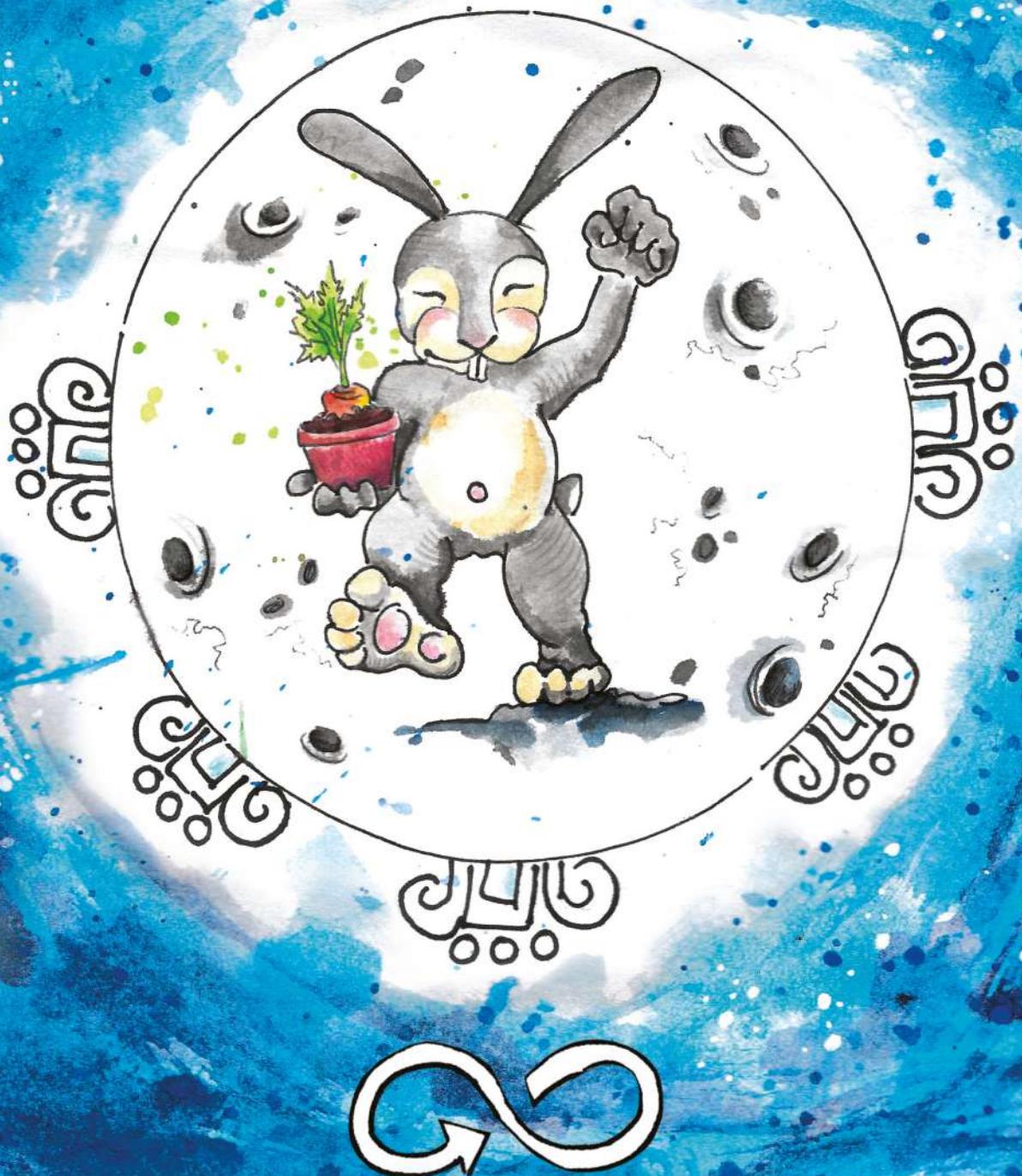


TIMOSANSEJO TLALISEJ UAYA NI TLALTIPAKTLI TEMPOALISTLI XIKTLI TLEN METSTLI



ISUATL TLEN KIPIA AMOCHTLI

Ixpan tilistli		6
Tempoalistli se 1	Mexko, se ixiktlenmetstli	9
Tempoalistli ome 2	Ixnamiktilistli: Tlakojetltlenkuali	21
Tempoalistli eyi 3	Tlen kipaleuiaj tlaltipaktlanextili	31
Tempoalistli naui 4	Mokuapki ipan chinanko	45
Tempoalistli makuilitik 5	Lamikisej tlen timajtokejyaj	59
Tempoalistli chikuase 6	Axnesikanitlami	71
Tempoalistli chikome 7	Tlatlanilistli	85
Tempoalistli chikueyi 8	Tlentlaneskayotl	95
Tempoalistli chiknaui 9	Se uelisitstos san paktostlakinijslamikijsikasekinok	105
Tempoalistli maistlaktli 10	Titlachiltos ne metstli	113
Tempoalistli maistlaktliuan se 11	Tlatlankinemilistli	121
Isuatl tlen kipiaamochtli		130

IXPANTILI

Ne soapilmejuanokichpilmejtlennexkokipiajstlanauatiliitstosejipan se ejekaijyotilantlitlenkuallimamotlepanitanuanmaeliipati ni tlaltipaktli. Ne konemejmonekiitstosejkualli o inmersaipan se tlaktipakaltepetl kampa mojmojauaj ni nechikolpakilistli, kampa axonkakualantli uan mokuamachilia ika noch, ijinomoueyil timopatlati uan kampa axtlen kimpolos uan axkana kitluelkauasej ni ejekatlaj yoltitantli. Ni amochtli ni se tempoalistli tlen tlanauatiliyanise tekiixtlamtilistli ika yanikiita sej tlen tlauelipati se tlamantli nesoapilmej uan okichpilmej tlen mexko tlauelmoneki tlen kipiane tlen sampa mosansej otlaliaika netlaltipaktlanextli, uan maeliipatikatliaiteki se yolkatltenkipia se konetltlenikayanimochijstis.

Ni nechikoli ten amochmejito "tempoalistlitlenixikmetstli" pampatlenantiuamejtlennexkoeuani, ni xiktlieliayaconcevidokeuakneipantlajkokampanesiayanochitleninemilis, neauitluantlakamej. Ipannetlatlajkkoeliayakam-pamonechikoyaya jtlakamejtlenkasekinokitstyanochitlakamej.

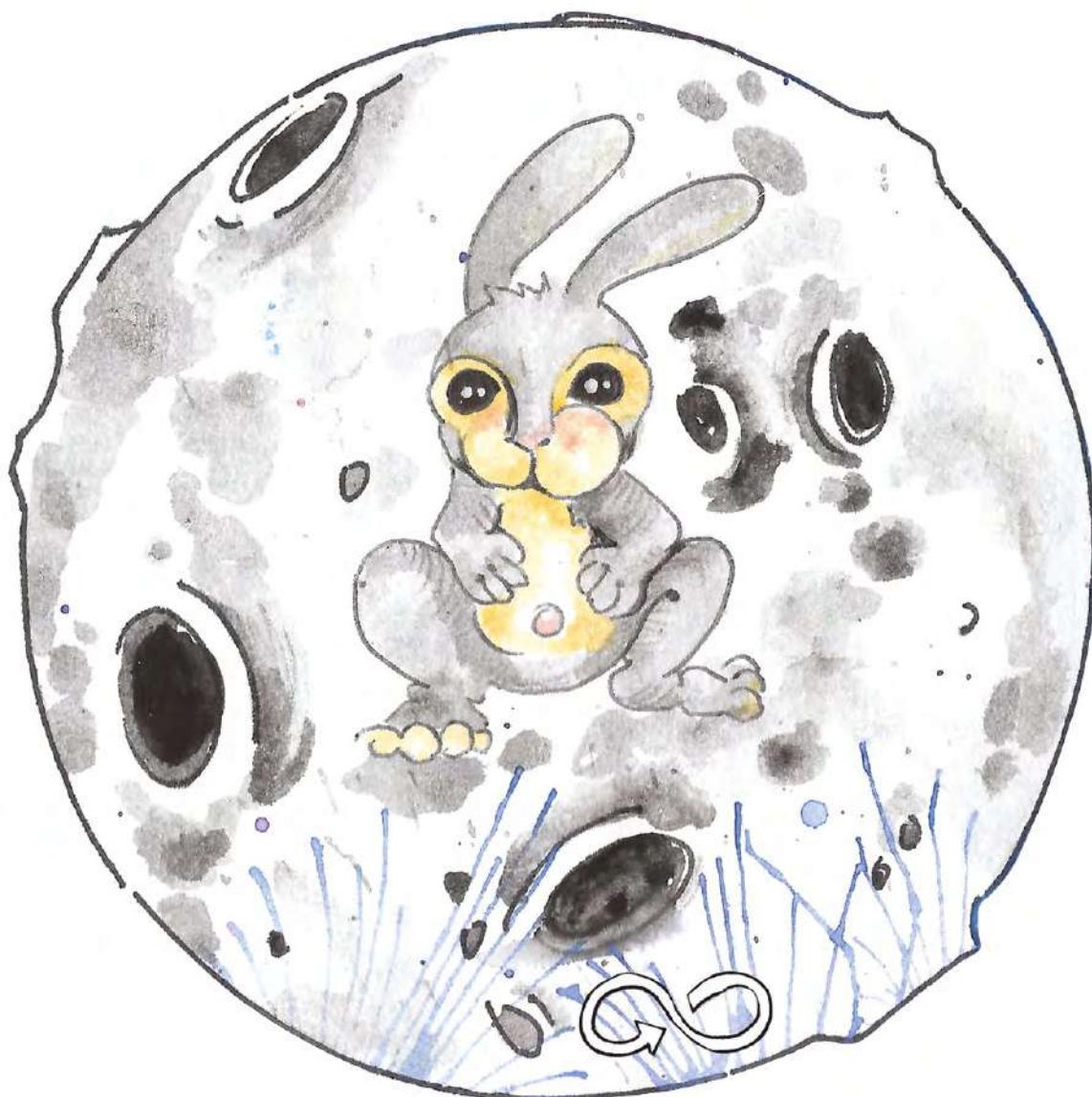
Tlentoueyitatauaj, se uan se tlakatlmone-kikiitasejtlenipati su entorno. Motlepanitas ni tlaltipaktlanextli ni Tlentlauelipati. Ni tlenaxkua- liejekatltentikiyojtilanamoueyiltikaipannochi ni tlaltipaktli. Tlatijschiuilisejtlenaxkuali ni ejekatl ten tikijsyotilananojatimojstlakosej.

Tlen ni tempoalistlitlanauatilieltokni-kaipan ni tlamojsmoyaualsanili, soapilme-juanokichpilmejtlenmexkokichiuasejt- lenkatliatlauelipatikampaitstosejipan se tlaltipakaltepetlkampakualiiitstosej, kam- paonkamiaktlakualtlanamakilistlikampaitstoke- jyolkaqmejuankuatitlamitl. Ni tlaistolimexko- kipiaeyikakilistlitlentlaistoli náhuatl: metstli, kitosneki luna, xiktli Ombligo o tlatlaiko, kam- paeltokmexko. O ixikmetstli.

Ne ixikmetstlimonekipeuasuankenijatsaya- tismosenkajtis, motlepanitasuanipatiselistlal- tipaktli. Mexicokisentiliatlenmonekitoponistlen- mochiuakinextiamopaleuistlaltipaktlikichiuase- jtlaolinisejmonchikosejuaya ni tlaltipaktli sin precedentes.

1

TEMPOALISTLI:
Mexko,
nekampaixiktlenmetstli



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsijsliskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Mexko, nekampaixiktlenmetstli

Itstoya se ueltaomesoapimejuan se okichpi-leliayakaualiuampoyoua. Nopaeypikiayachikua-senxiuitluanmomachtiaipansejاكaltlamach-tili; itokaeliaya Lupita, Julio uan Niko.

Se tonatikemakiskejipankaltlamachtili, ipanneoštliyouiayašipan se kuatitlamitl, moi-lkajej pampa kitotokatiaje se koatochi. Motlalošejiteptskokipanomaštatlakliauitluan-kiitakejkalakitoipan se tlakoyoktlitemajmati, nesiayanopatlakoyoktlitlapoltokkeuak se pixalt-siatenextikuanchipauak.

iKatliaeliskiapakilistlikemakalakisejinijsuantij-nopayo san sejomomelauasejnejnentioiuijipan se tlakoyoktliyejyektsitlatlanestok! Kiitayayaš-motlaltiuanmotlaltinopakoatochiuanmoketski.

-iPiali! -kinijslijsj--i kualixiualakašipan ni ixik-metstli!

Nopasoapimejuanokichpilitstoyaštlauelmo-
majmatistoyajaxkemakikaktoyajsaniloa se
koatochi.

-¿Tlenmotoka? -kitlaštlaniliši Lupita-uan že-
nijsatsatišchiuuelitisaniloa?

Nopakoatochikinankili:

-NanotokaÑamuannanikoatochitetlatemo-
liatlenitstokipannemetstli. žeaxkanainechišlam-
kišikana?

-iamo, xitechpouili! Tlanankilišeinijsuantiju-
momatlatsiniayaš pampa yolpaješ.

-iXiualakaš! Achtoixikalakikašuayanakampa ni
yejyektsinikatlanankiliÑam- ikinimakak se nieve!

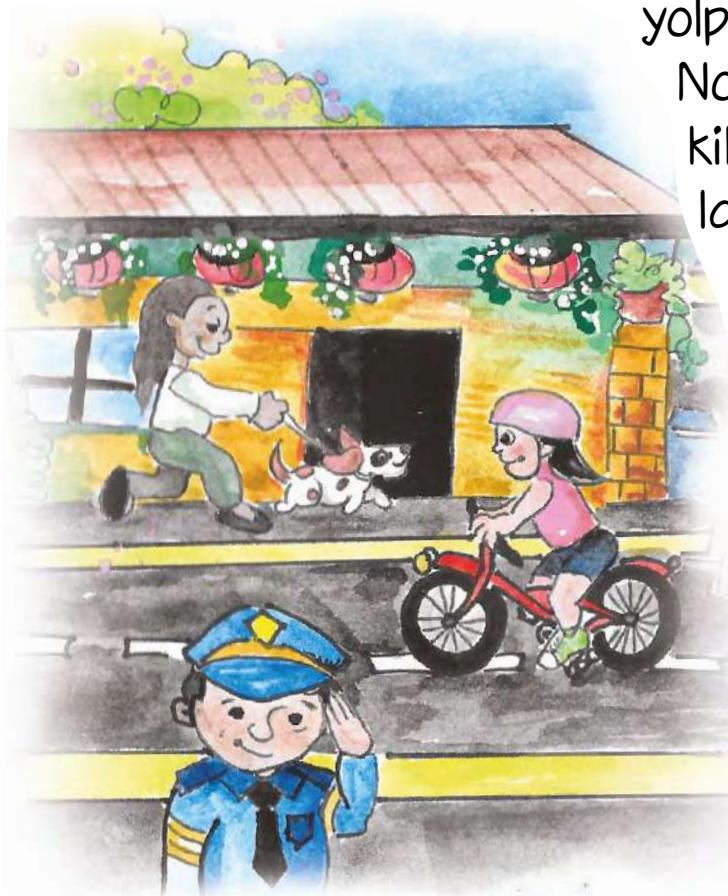
Kemanopaokichpilmejkiskešipannopatlako-
yokoštlikitokiltiašešnopakoatoxchiuanmo-
melaškešipan se chinankotlentlauelipatino-



chieliayaieuexkamojliayaštlenokichpilmej san inišuantiitstoyažnopasoapilmejuanokichpilmej, axkanaitstoyaštatlakameštatlentlakamejyaž.

Teipakitokiltiyouuiayažnopapañam, youiayažkamachaltokejuannemiayažipannopaoštlidekinokejokichpilmejuansoapilmej: se eliaya-mokokoayayauan se eliayasiuatemachtisetl; se soapilpanokipan se bicicletakitilantia se carri-totemitoktentlaskayotl; ipanožuimoliitstoya se okichpilkuaxopetlauanachineka, youiayaž se nechikoliokichpilmejuansoapilmeštatsotsonaništatsotsontiouijipanoštli. Eliayažyežyektsiti-kinitasnochiježyektsimotlakentiajuanyolpaktekejuannochikualmej.

Nopakalmejuankaltlanama-kilistlieliayažyežyektsitsišt-lapalmejuannočitlentet-sopkalmeštatlachijchito-yažikasokikaximejuan-yežyektsitsižxochimej. Axtlenyonsepilkuatsi o kuetlaxamatluetstoyai-pannopaoštliuantetla-žpaloyayažkualiikanochi. Nožkia nopachichimej uan mistomejítstokej iniuayaž nopaokichpil-



mej kema kichiuaſi nitekiuan kinitapaktej. Uan nesiſtlenitsotokej nopa yokinekiaya nopa ñam, nochikinaſnauayayaſ, kitenamikiayaſuankimatlaſpaloyayaſ. Uanaxkana san yanopanesiayayeſyektsinopachinanko, noſiatlenkampaitſtoya-nesiayakuatitlamitlyeſyektsi.

Asitoipan se kalikiuikatlaſkuiloliipan se ueyiamatluankualitlapalikiiſtoyayaſ "NieveſTradicional" uankalaſkejñamuayaeyiiuampoyouaſ.

-ixiſkaki, tatlauelmitsixmatinika!- kiijliji Julia xitechpouilinochi.

Ñamixuetskakuankitlapalotleniaxkano- patlanamakilitlitlenitokaeliayaLety. Ni kam- patlanamakayayakipiaya se ueyi mesa



kampaeltoyamiaklemetajmejtlenupalmejikanievesmiaktlamantliajuiali. Letykintlaſtlaniſtlankinekiſitstosejkalijistik o ipannexochimili. Ñamkiiſtojijitstosejipanxochimili. Kemakiskejki-melajke o kiitakej se yejyektsikampatlaxoxoktitokxiuimejkiamatiayaſkampanopa san tla-xoxoktitok.

Moseuiſejmoyaualojeſipannopa mesa yaualtikika se ueyitlaxkalyoyomitlyajyaualtikchichiltikejuanchipauakejeltoyayeſyektsiuankipiaya sesokixalotlatlaſkokipiaya se xochitl.

Ñamkintlachilinopaokichpilmeſteipapejikikuajnopanieve.

-NanikuatochimexkotlenitstokipanixikMetſtli-kiñiſliji- inkiita, toueyitatauaſkitemoſtinemiyajkampakichiuaſej se ueyialtepetluannejnekejcampaneyeſyektsiuaneuyiakomolitlentexkoko. Nopayokiasikeſtlanextilitlenkichiayaſ. Eltoya se kuekuetsiakaualitlentethnopayoixuayaya se nejpaliuaniixkonopanejpalijitstoya se kuaſtlikikuayaya se okuili. Iniſuantijkimaſtoyayaſnopa-yokampakualitlentonanatlaltipaktli.

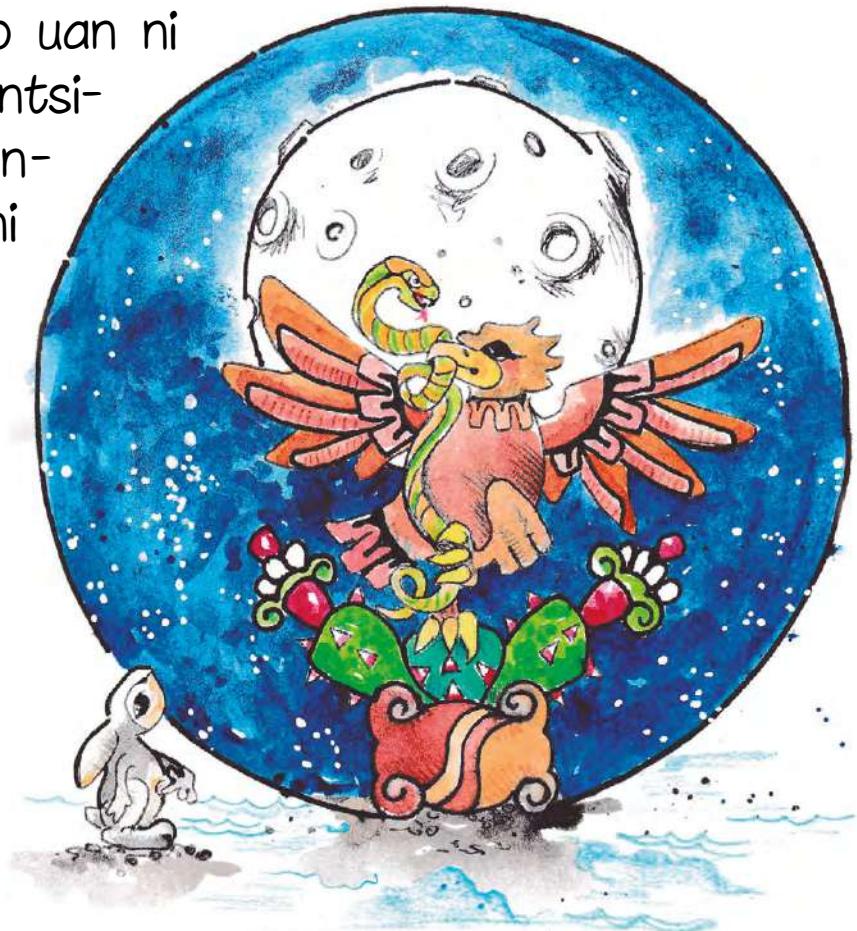
-¿Ne TonanaTlaltipaktli? - tlajtlanki Nico.

-Kena, iſinokiiſtoyayaſinijuantij ni tlaltipaktlitlanankiliÑam-neTonanaTlaltipaktlikinekiyatluenopayo, tlenkeuak se tlaltipaktlanextlitlen, tlen, tlauelueyi, nopayokiitstoya ya kampakipias se

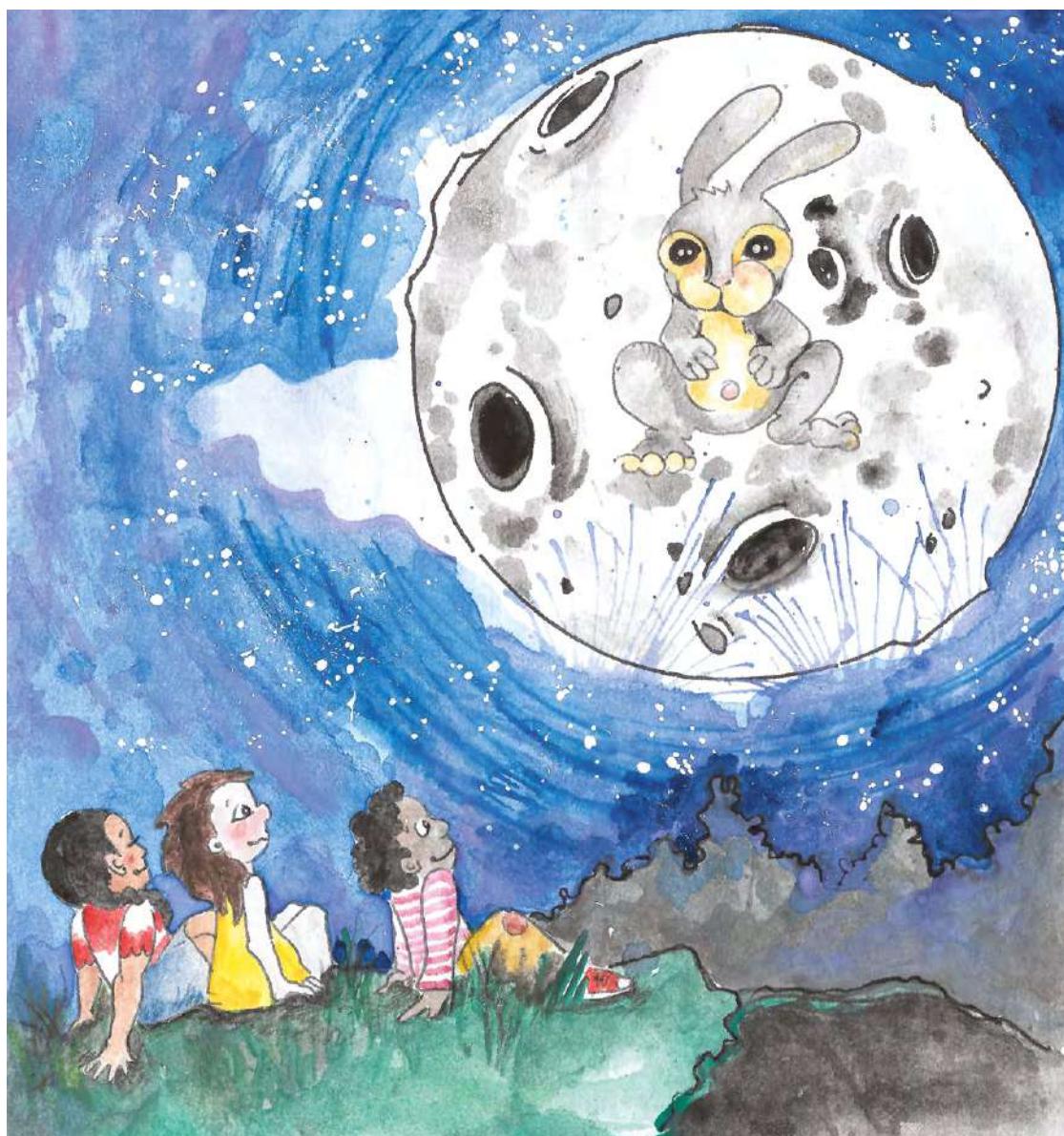
nechikolitlenaxkemapoliusuayametstli, uaniisi-notimomokuitlauisej, tlamonekis.

-¿Nechikolixkematlami?-tlaštlankej Lupita
-žkenijsatsaeliskianopa?

-Tlakoyokoštlikampatiasiko-tlanankiliñam-nopa se xikmekatl, nopalimtslia, seTlamant-lliuikalkeuak se kuetlaxmekatltlenmotskitok, ipantlatipaktliuanmetstli, tlenikamomokuitlauis, itlakualis, mopaleuisuantlaipanti se tlamantlit-lalochpa, iuanijsinouelismopaleuis! -nopakuato-chikichijsiuankiketskikentsiuanteipa sampa peji-nopaixktlentlalieltokne Texcoco uanixikmetstli, nika, uanitokatlaltipak altépetl tlenokichpil-mej. Nakualinechixmati, yekanech-titlankejne Texcoco uan ni kixtsakuas se kentsi-itlauilnemetstliuan-nijsmokuitlauis ni xiktli, niajsiuanna-chtouiniasito. Nika no ontlachiaipan-netlaltipaktliuan Nikita neakomo-litlen Texcoco uan-nepa. Keuak se teskatl, uankino Nikita nemtstliuan-



nanokopinka: se koatochi, nemexkonechitauan-naastanikanijmokuitlauia nana tlaltipaktli -ki-piuiñam, se kentsi san tlamaštak.





TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. Se. Ika se melouan se ilimo, xijschiuakaj se tlaixkopinkayotlten nana tlaltipaktliuanmetstli. Kampaeltoknopatlamalintli- ipanipetlayomelo, xikixkopinakaastlalixko- pinkayotlakopintlitlenmexkoteipaika se tlamalintlixikilpilikaajipannopaxikmekatlas- taipantlaajkonemexko, una asta ipanne- metstli.
2. Ome. Ximoyaualokajamoximokualanika- juanximosaniluikaajikanochisiuamejuant- lakamej:
 - a. ¿Kenijatsatlamtltlenkipianemetstli- kematikitaika pan ni tlali?
 - b. ¿Quenquenetlaltipaktlikitlachilki- neMexkouankitlaluilisejtokaxiktltlen- metstli?
 - c. ¿Tlenkitosnekitielistimexika o timexiko?



TLANAUATILITLENTA

1. Se xištēmoipanmoištētinopaxiktli. Xištēlachilike-nišatsaeltokipantlaškomotlakayo. Išianenopa, ixiktlenmetstli, eltokipantlaško.
2. Omexištēlachilinechmalitlenipan ni tlaltipak-mexko, xikitakašNamkipiatlenkuali.



3. Ipanmotlaškuilolamochika se isuatl, ximixkopinauanomemouampoyouauanñamsanilitiastlenneixikmetstli.



2

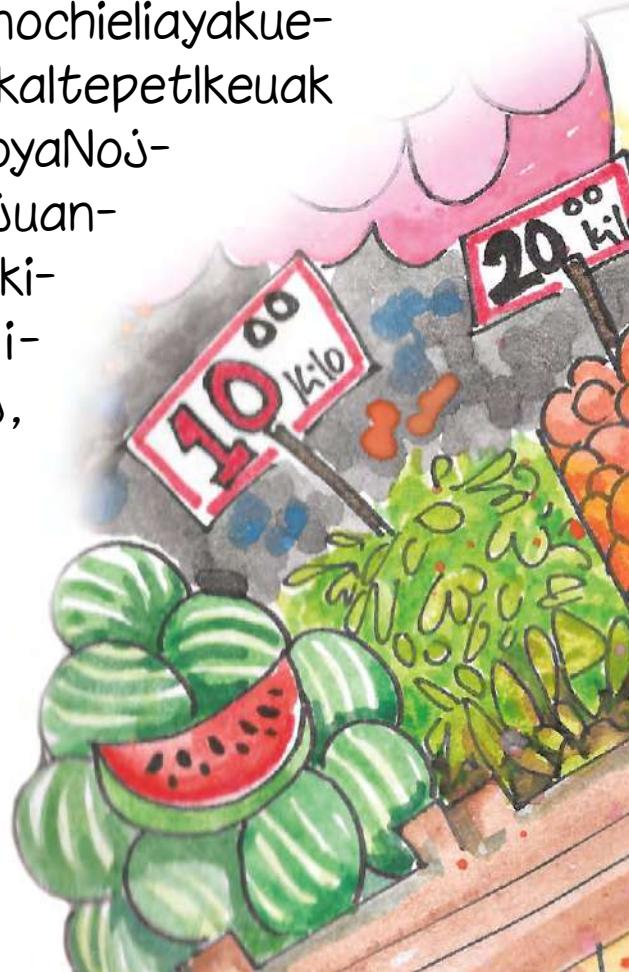
TEMPOALISTLI: Ixnamiktilistli: Tlakojetltlenkuali



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-
litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni
tlatsotsontlitlencchinankoteipanemotlamchti-
jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o
mitsisjiliskenijsatsatijschiuas se tlamantli.

Ixnamiktilistli: Tlakojetltlenkuali

Ñamkiuikak Lupita, Nico uan Julia kiixmati-
totlaltipakaltepetltlenkonemej. Onkayaya-
miaktlamantlikaltekitl, yonpoktliaxonkayayj,
kampatekitiayajsaninijsuantijokichpilmejuan-
soapilmej, uankejnopa, yanopaeliayatlenkuali,
pampasetlentlakaštlaaxikatis, nochieliyakue-
kuetsi, keuakeliskia se tlaltipakaltepetlkeuak
se pestetlaixkopinkayotl. EltoyaNoj-
kiatlakualistli, tlenokichpilmejuan-
soapilmejtlennmiltekitinijs, seki-
kichiayayaštakichiayayankui-
listlitlenayokmotekiuiayajs,
miakikuatitlanmokuitlauianijs,
okichpilmejuansoapilmejki-
chiayayaštentlaskayonektli,
sekikichiayayajskalmej, nojia,
kuaxopetlamokuitlauianijs-



kitiayaštlael, uašayaaxitstoyaštlačtekiniš. Inišuantikimokuitlauiaškualitlaltipaktlanextli.

Ñamkiniuikaknopaokichpilmeškampaeltoktla-škuilolitlenkištoayayatokaltlanamakalpaktok. Nopayokalištijnochitlenkinamakayayašelia-yaikamiaktlapaliuantlamijyotiayašašuiakt-lakualistli, mišyotiayatlaxkalitlenkiteštektiouij, uanpantsiuanatltlakualtlalili. Sekisoapilmešua-nokichpilmešmotlakentiayaštlen to maseual-yoyošyešyektsitsij, kinamakayayašxiuimeške-šnenešpali, alašueno, xiuitlakualpaštli, ajos, uansekinkotlenkuali.

Ñamkiitakne Nico axueliayamoškue-



niakampanopakinamakaipantsiuanchokolatlt-
lenlechi, uankinokinijslijinopa Lupita uan Julia
mamoseuikanopayo.

-žuankejatsaninkiitlanamakilistli? -
tlažtlankejmiakokichpilmejuansoapilmejueloui-
jnochitonatinikasekikinamakaistleninijuantiya-
jkichiuajuansekikikoa. Ne kaltlanamakilistli ni
se tlennetlatlažkomosentiltokejamoanochit-
lentimoixmažtokeyajkipiuijijam.

-mokuanopamokoa, nochitlentijneki, amo? Ki-
ižtojipaktok Nico-inopamokoanochitlenkiamat!

Ñamkinankili:

-Amo, mokuanopamokoatlenmotechmoneki,
san yanopa, uanmonekitijschiuasikaometlenmo-
nekiuantlaaxkana, itižpiasejkuantli!

Nopakonemejkitlachliaikatlatlepa-
nitalistli. Ñamquisentokili:

-Tlenmonekiyani: tlentijkua
amo uelismitsižtlakosika-
tauantonanatlaltipaktli.
Tla se ažayakinekitlana-
makastlenaxkinkulchiua-
žkonemej, ipanintlakayo,
o tlakichiuijistlenaxkua-
liipanixiknopametst-
li, axkanatižkoasej. Ni
mechlistlenkejni: Ju-



lia yejyektsikikuastikatlenkikua. Nopapantsitlenkikuaneliakualinochionkaipantlaltripaktliuanaxkanakipiktokejipankuetlaxamatl o amakuakajo, ni tlenkualiika ya uanekmatlamiatlakuaaxkanakikauatlenaxkua- liipanTlaltipakaltepetyltenkonemej. Êxiuala? KichijsiTlenmoneki: kichiuiatlenkuali Julia uanaxkanatlamauatlenyejyektsitotlaltipakmexkoaltepekijskuiloÑam-.tlaipanmexkoaxtikilaajtoskiaajtlenkejnimokua, amo tiitstoskiaika ni tlentemajmatitlamantliika ni tonanatlaltipaktlitlenitstok ke nama. Nika tijmokuitlauiaj ni taltipaktliikatlenmochiua. Tojuantijs, se uan se okichpil, soapiluanna, tojuantijspaleuiatlanext-



li, tochikaualiseltokipannetlenmochisi. Tlaaxakakikoatlamanitlenaxtechkualchiuaj, tlenkichiuajkikuasejuanayojanakichiujasej. Ijinoaxkanaoui-kejnitlankiñam, mientras kinmakatlenaxtlakakijs se ajuiaakchokolatltotonikkimakatokeipan se sokixalouankikuayaya se pantsitlenanis.





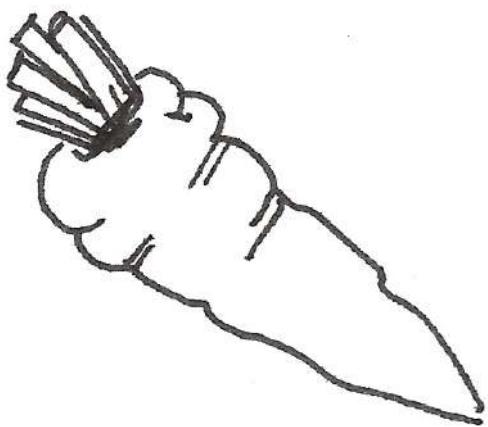
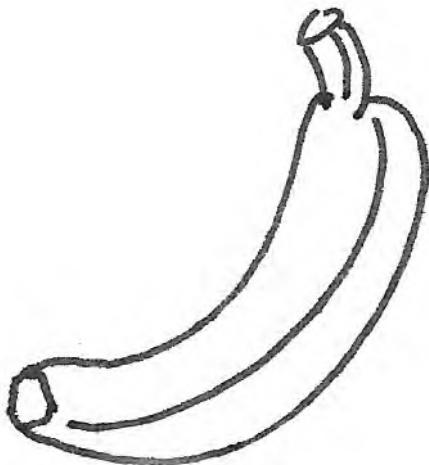
TLANAUATILI IPAN CHINANKO

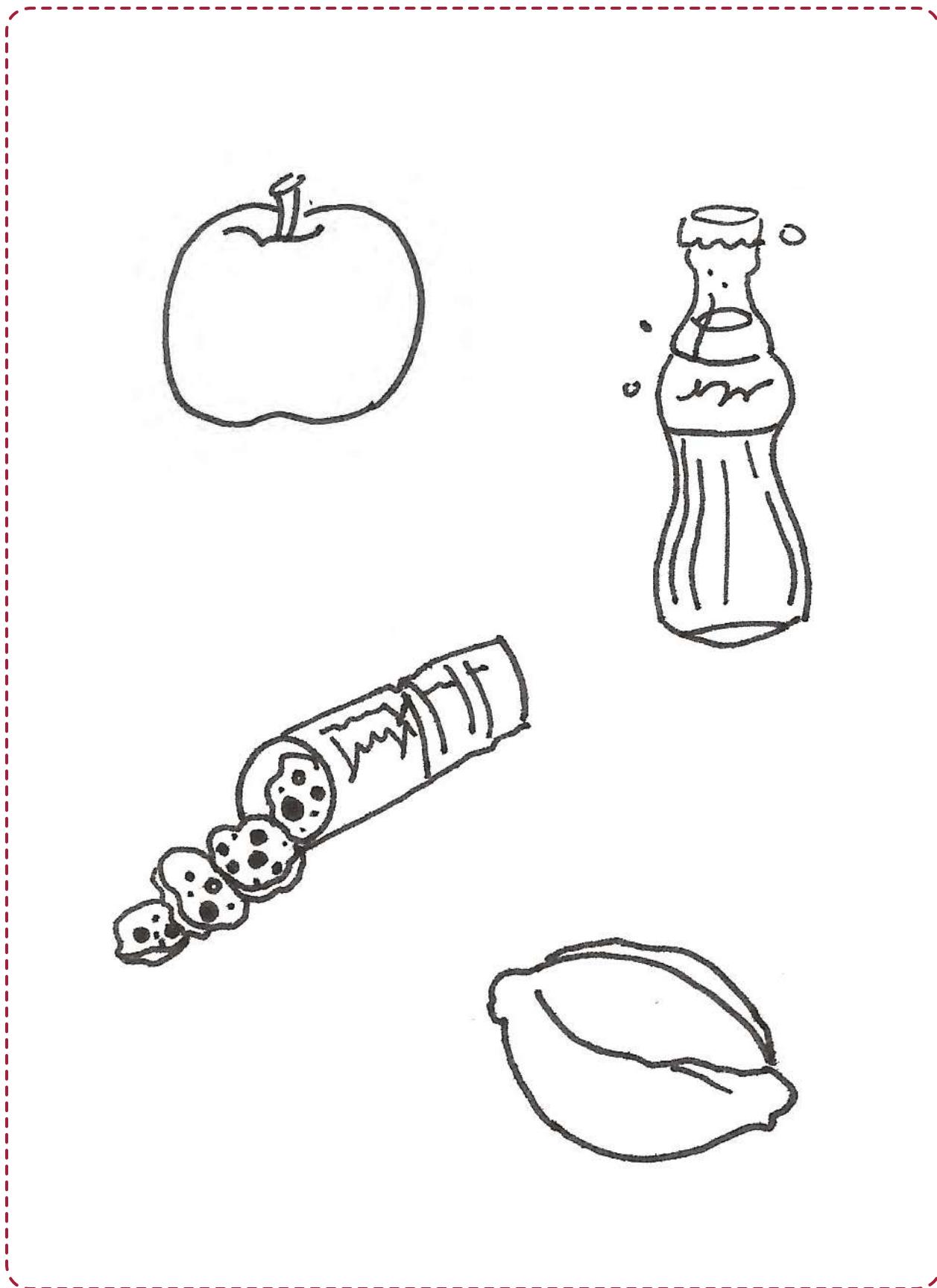
1. Ipanseyokauimauiltisxītlachilikajtlenkikuajmojuantijuānsekinokejokichpilmejuānsoapilmejtlennekaltlamachtili
2. Xītlachilikatlenkikuajauilmauiltistlikipiajtlakimili o lemeta, kematlamitlakuaj, kitepeuaj o kiiyokatlalia.
3. Mopatlatiouijuanaxonkakualantli ximoj̄likaj:
 - a. ġtlechketlnopatlakimili?
 - b. ġtikixmati se kaltlanamakilistlikampanochi tlakoa?
 - c. ġkatliaaxsejatlen se kaltlanmakilistlikampa nochionka?
 - d. kanikinamakamiaktlakualistliikatlakimili ġipan se ueyikaltlanamakilistli o ipan se Kaltlanamakilistlikamapanochitlakoa?
 - e. ġtlechketlnopapatitlenkejnetlakoani? ġkenijatsaueletechpaleuisejuantiipa-leuisej Ne Tonanatlaltipaktli?
 - f. ximoj̄likajkejnetlenmonamakauankipia Ometlenmonekiuantlenkiijtisiñammaelitlen Tlentlakualistli.



TLANAUATILITLENTA

1. Xītlachilikaikakualitlakamotlamachtis̄ka o siuamotlamachtis̄kamits̄nextiliatlaixkopinkayotl. Xīmanextiuanximois̄likakatliaki- piatlakimiliuankatliamokuaaxkanaika ya.





3

TEMPOALISTLI: tlenkipaleuiaj ni tlaltipaktlanextli



Mitslistlentijchiuas: kualixijtlakakilitlakakiltempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsisjlskenijatsatiijchiuas se tlamantli.

tlenkipaleuiaj ni tlaltipaktlanextli

Ne konemejuanÑamitstoyauankisayaya{jipan-nopakaltlanamakilstlikema san tlatokpa Lupita san tlatokmoketskuanki{jtoj:

-itijuika{jmiakauitlnikaniuantotataua{jtech-chixtosej!

-Axkanai{jino Lupita -kinankiliÑam-ipantlal-tipakatepetltlennekoneme{jpanoauitlaxsejá. Me{jatsanikapano se tonati, tlentonanatlaltipaktlipano se auitl, intataua{jaxkiitasejstlaaxits-tokej, uaneliayatlauelmonekiitstoskianikani. Monekinijchiuas se tlentemachtliikaimojuanti{j, uanachtouimonekinimechnextilis se tlamantli ixinouayaualakaj!

Ñamkinexti{j se ojstlikampaki-sase{jipan nechinankouanyase{jipan se kuatitlamitl. pan



neostlionkayayāmiakxochimej, tlennopakamo-
jtikejstlenkisajinseltij, mēatsaaxkanakitokaj,
uankichiuāmanesinekuatitlamitlkuak se pet-
layējyektili. Kiitayayāmiakkuatinīuājapanti-
kejstlenmiaktlamantli, nochikuākuali, xoxoktikej,
sekikipiaixochiouansekikipiaitlāka, motlaloaya-
yāmiaktlamantlisayolimejtekitinī, panoyaya-
̄masamejuankauayōmej, ikauājakinitayaya-
̄keuakkuamekatekuanimejuannōjiauējueyija-
totomej.

Eyitlēoyayājyājējkinitsiajējakomolmejtsik-
tikejchikauak, keuakitstos-
kiatlapaltikej, teipa,
san ichtakatla-
chiaipante-
pexit-



Ikiitakej̄kampatlaameyakeuakatemitlat-
latsintla, kemapanouanmotomoniaipan se
tepexitlkakistiyakeuakuikayaya.

-Tlauelyej̄yektsieltoknochitlen Nikita, temi-
toknemilistli, kualitonatiuannochi Nikitamiakxiui-
mejuanyolkamej̄tlenaxsej̄a! -kij̄toj̄ki Nico, Tei-
papanoyayaj̄patlantiouij̄ipan ya se uitsitsili.

Ñamkinnoj̄notskiuansansej̄onej̄nentiaj̄ej̄.

-Itokanemilistliuanyanopatlaueltitlajsotla-
nika Toj̄uantij̄, yolkamej̄tlentlaltipak altépetl
tlenkonemej̄, Noj̄iatoj̄uantititeuantij̄tlenipan-
napanemilistli, axkanatiintekoa; tlenkeuakelis-
kiatitemanauiani. Tlatitlamiskia ni tlatipakt-
lanextli, tlemachtlitimikisej̄ikanochi, pampa
nochitieltokej̄ika ya.

Asikoj̄iixkotlaueluaj̄apa, tlaxhiayaikaechkapa-
kiitayayaj̄nochiiipannopatlaltipakaltepeli,
tlenkonemej̄Kiitayayj̄nopatlaltsompanichichil-
tiknopasokikaltsontli. Pilchinankomej̄, teojsli-
yaualtikkuatinij̄uantlaueltlayaj̄yej̄atlaxoxokua-
titlamitl.

Ñammoketskiuankinij̄i:

-Namaxtlachiakaj̄ikauaj̄apa, pampa nikani-
itstokkampanitlacj̄hiaikanoixtlamatkayo, nepa-
nitlachia...

-inetlali!- kuatsahtsikyolpaki Julia kiitakkeni-
jatsaueyi Tlennesiayanepatlentotlalitlauelne-

siayakualiipanMexko.

Ne tlaltipaktlieliayagtsiktik, tlaueletsiktik, ua-nipannetlatlaškomexko, melauakkampaeltok-neakomolitlennetexko, nesiayaseneseskayotlyayauik.

-Xiuitonikajijinoinkiitasejtlentlamantlie-chkatsi -kiniſlijiñam-ixiuitonikaj! Uanxiſtlachili-kaſkualitleninkiita.

Nopakonemejuitonkejmiakueltauani-nixayakpoliſtiouiyayatlenkimachiliaya. Axt-lenkiitayayayaſ San kiitayayaſtlaukistli, uanaxueliyakiitaakomoli, axueliayakiitaitlauilnemetstliuantlenaxkuali, axueliayamoitanopaÑam.

-Ñam, axuelitikitaneakomoli -kiiſtoſkejsmokue-



so-žquenkekeuak se poliški?

Ñamkitemouïinakas, kitlapoškiuejueyïïxtio-
luanmoišyokaji.

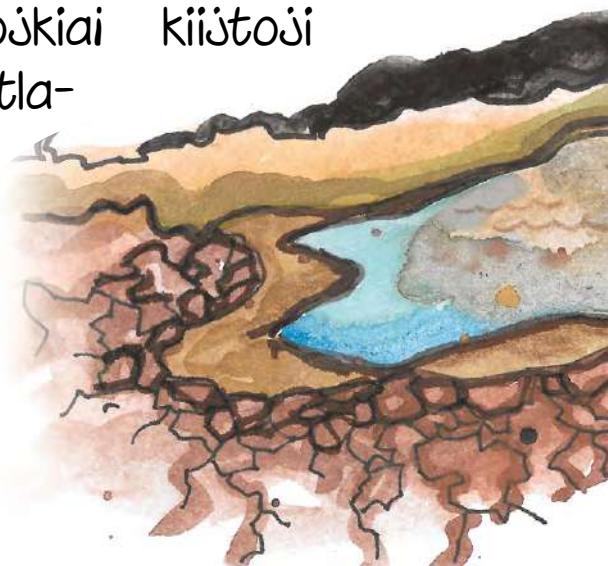
-Kiuatskej, kinokuije, kikixtiliškekjatl-
miaktlapialmejmiymjej, tlauelmiakxiui-
mejuajuakejuantotomejyaškej. Yaual-
tikkitemilkejnopapaakomlikitemitiške se
tlamantlitlenipannetlalikiišliatlasoli, kištouai-
nišuantiškiištoaškitemitisejuanteipakalchiua-
seikauašapanopayo.

Uannopatlamajtiašiikatlatsintlaipantlali,
kiistlakošiuankimaškiikasekinokatemitluani-
škinoyaštiašitlennopaaaxkuali-tlanankili. No-
pakonemejkipiayašinixayakkeuakmokues-
tokej. Ñam se tlatokpaaxmoliniuanteipa
sampa kitokili: -ni axkanaipanti san neMexko,
Ipantinochiipan ni tlaltipaktlitlanextli. Uaška-
yaaxkanaeliayakejni, timokuesoaj ni ixtlatka-
yotekitlaxkana san kitlepanitayayaš, nošiaki-
paleuiayašn ni tlaltipaktli.

-itošuantistisnekitišpaleuisejnoškiai kiistosj
Lupita, Julia uan Nico ipannopatla-
tokpa.

San ixpetlankinopaÑam, Uan-
kiyolchikaškejuankinosam-
pokitokiliši:

- Yolka chinankome-

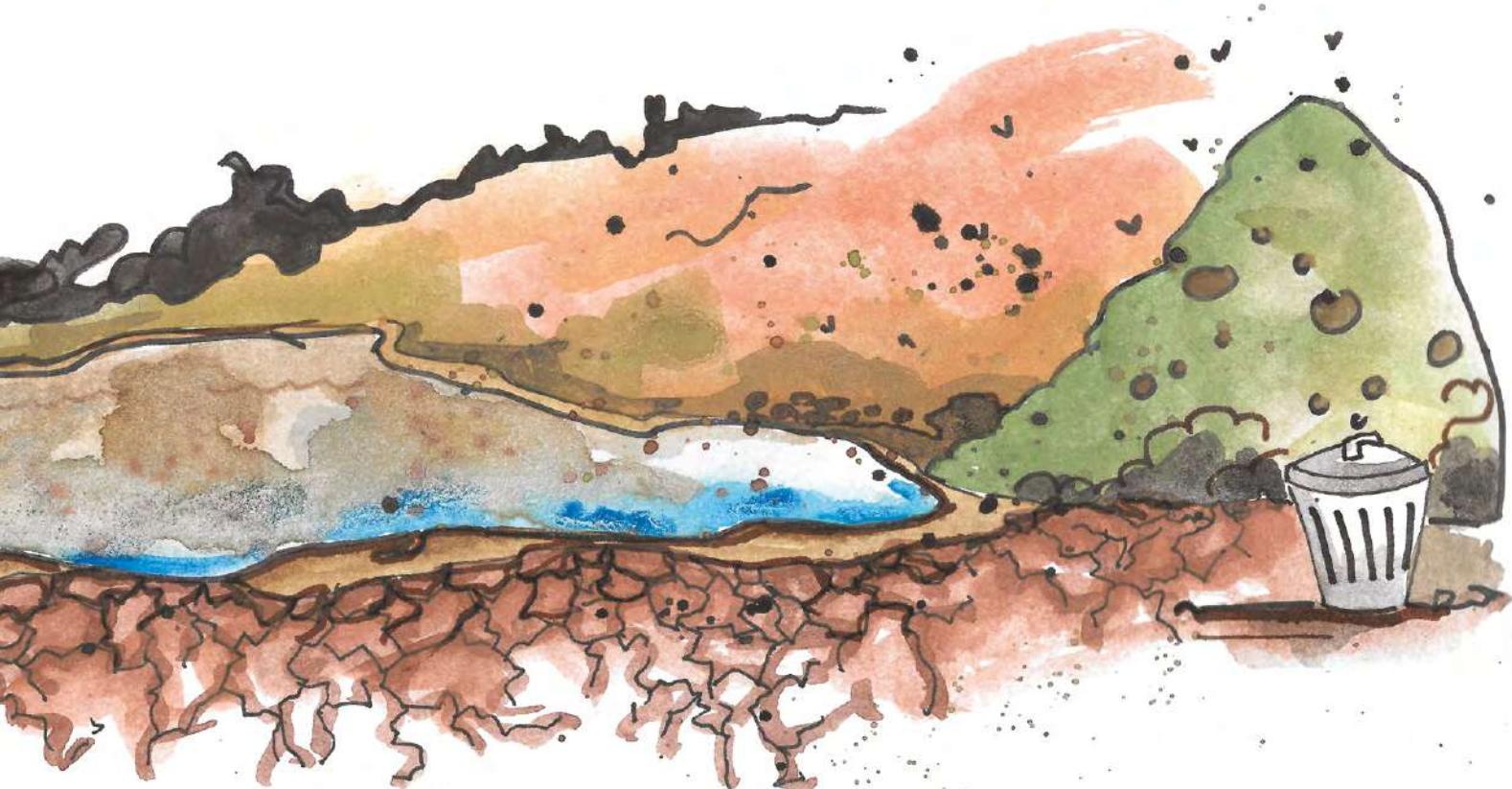


štlenipan ni tlaltipaktli, tlenitlamiaxiuitl, kikoauankitepeuaj, nochitonati, kikoauankitepeuaj, inochikitepeuaj! iaxueliniškuan machiliakenkekejnikichiuaj! ni tlamantli pampa ipan ni tlaltipaktlietoktluelouišnitlamantlitlaax- kikauajnitlakoalistliuantlakoalistli, tlakuajuantlakuaj, tlakoamejatsaaxintechmoneki inochikinekiš! Moišlianochimonekikipixtosej, axkiitatlakiništlakos o axkana, uantlaltipaktliax- kišlamikiš. Uannamakena, mamochiua.

-žtlechketlmonekimochiuas?- tlaſtlankejnopakonemej.

Ñamkinankili:

-kinotskikuali pampa sannopaokichpil- mejmxkoeuanišueliskipeualtisejkipaleui-



sejnitlaltipaktlanextli. Axueliselistlenseyok tlatipaktli, monekipeuasipan Mexko, pampa xiki-lamikikajnopoayoeltokixikmetstli, inopayomotlal-toknopatlaltipaktli!

-ikualitiitskej san timochichtokej! itimexkoeu-anijuantijnekitlaltipaktlanextli! Monekitimokua-pasej pan tlaltipaktliuankinyolkuapasejneoki-chpilmejuansoapilmejtlen Mexkouankenaelis se itsosmejatsaaxkanatlakoasejuantlatepe-jiasej, san kimachiliaipan ni tlauekayotl. Tlenintlaltipakaltepejtlenkonemej, ixiktlenmetstli-kiijojkejnopaejtlauelkiamatkej.

-Uanmonekitimoisiuiltisej pampa nopat- leniyakapanopaxikmekatl, tleneltokneTes-koko, uaktikajyauanmiktikajya -kinextiijñam-tlaaxtiitsakuilisejtlenopatlaistlakoayasmot-laltiasuanasikinika.

-iñam, amo ximokueso kijijojkejnopae-yiuampoyouaj! Tiitstokejtimiakijsisoa-pilmejuanokichpilmejtlen timexkoeuani-jtlentitlapaleuianijsipantlatipaktlanextli! Tijchiuasejuantijtsakuilisejnopakokolistlitleni-tokasentlakualistli, uankinchiuajkeuakpillokojsi-jnochi. inopatlanki!

Ñamkinitakmoneltemakatokejuanmochijski-yolpaktok.

Kinijslijkimakitlalikajinimajnemajtliipaniniyoloj,

uanopochtliipaninixikuanmotemakakejkeuakeli-
sejuankipaleuisejnopatlaltipaktli, Ijinokichijske-
juanitstoyajtlaueyolpaktoya, uaninijsuantiski-
majtoya, yajtlenkichiua sejnochitleninpaninne-
milis.





TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. Iniuayaintlamachtikatlakaſuanintlamachtijasiuajxikisakaſuanxitlachiakaſnekalixpa, neplapialmejuansayolimejſtleninkinitasej.

Ximoyaualokakuali.

1. Uanximoiſlikajſtlechketlyolkamejſitstokejijpan altépetl, ipan se pilaltepetsi o ipanchi- nankokampainitstokej.
2. Žinkimatiſ tlenyolkamejſitstokejipankuatitl- mitltenMexko?
3. Žtlen inkiiſtoajſtlennopakokolistliitokasent- lakualistlitlenkichiayolkamejſmakikuaka- juankitepeuasej?
4. Seuan se xiſtlalikajſinmomajnemajſtliipani- moyolo, inmomatlenopochtliipanimoxikuanxi- mokuanejnemilikajſtlaninueliinkipaleuisej ni tlaltipaktlitlenaxkiuelitatatlakualistli.
5. Ipankaxtolitonatimonekiinkimatisejſtlatſot- sotlitlentlaltipaktli. Ximomachtikakuali.



TLANAUATILITLENTA

1. Xistlachilikaštleneseyoktlaixkopintliika-miakseokinokeštlenkikualtlaliafalta.



Tlatsotsontlitlentlaltipaktli

Nana nimitsneki
Ta titotlaltipak
Metstlititlapejpenij
Keuak se toiknij

Mokoneuajmitsuikatia
Keuaktlen se tsontlikakistilstli
Mosiuapiljuajmitsnaajnauaj
Ipanueyikuatitlmitluanipanmilkauali

Ke ipanmoisti
Tijnechikoipan toma
Tlaijjilistlitlenuitsitsili.
Uanakomolinopaiknimej

Ualaajejtlensijskanok
Kinekiayajskinokuisej
Tlenueyimotlaxtlauil
Kinekiayakinamakas



Kinekiayakuasej
Kinekiajaskimiktisej
Kipatlaskiaikatomi
Motlaliuanmoa

Xiklitlenmetstli
Mexkonopakampatlauexkayotl
Kampatatijsnejki
Motlasojslatikajokuis

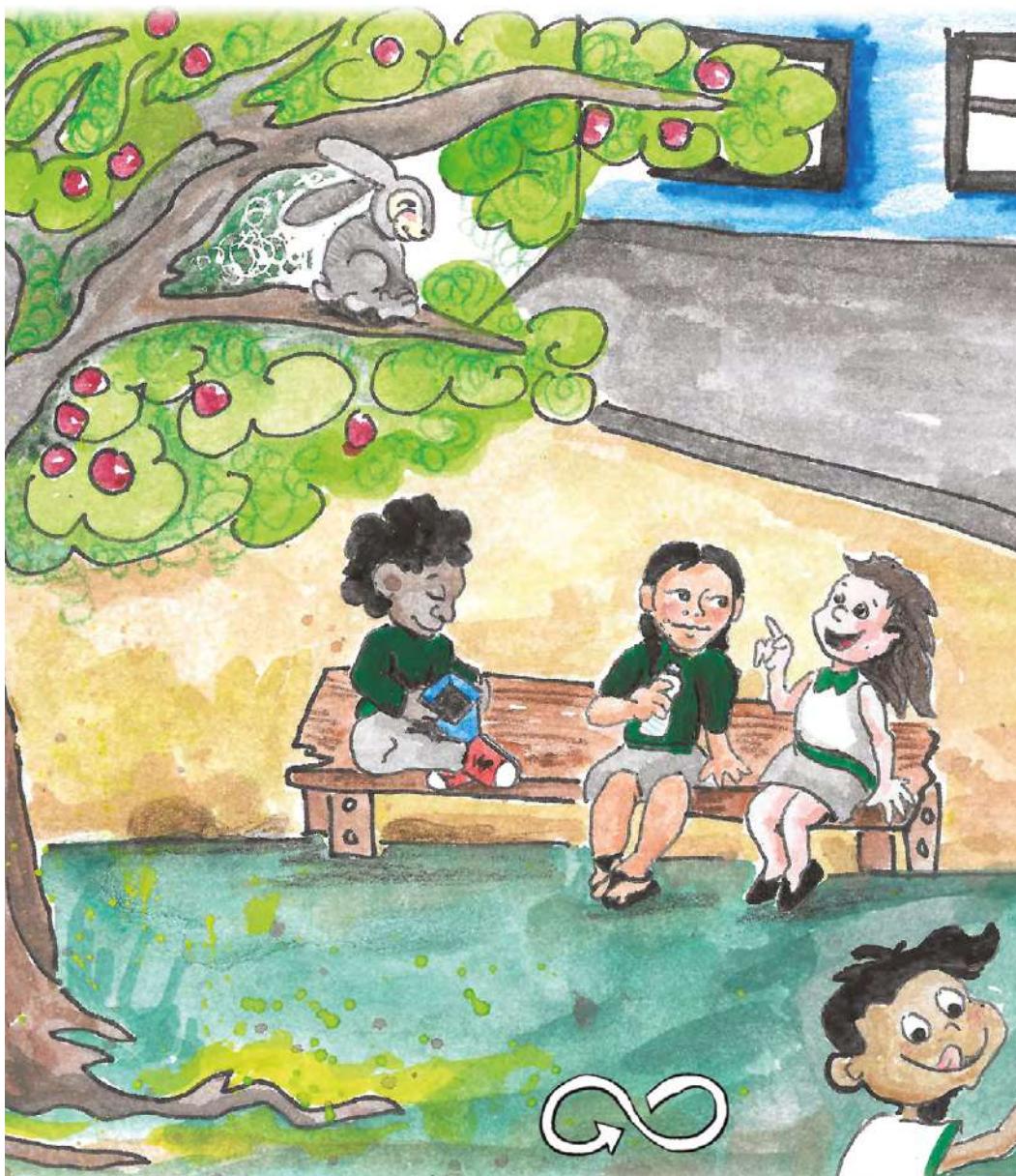
Timotemakaj nana
Nochipatijsmokuitlauisej
Motlaltipaktlanexkayotl
Tlensayanopakimatitlasojslas

Mitsnekitlenaxkematlami
Moseuiauanuika
Axuelimopatla
Yonaxuelimokoa

Talía Vázquez Alatorre

4

TEMPOALISTLI: Mokuapkejipanchinanko



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsisjlskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Mokuapkejipanchinanko

Lupita, Julia uannikcomokuapkejipannopaojt-lakoyoktliipaninchinanko. Yaijkeuak se yejyektsi, uanmoxitlanijskejipan se ueuiakteposxitlanili, youiayajsyolpaktekejuetskatiouijnocjhipa.

Teipanejsnentioiyayajsininchamoijisje-skualikenijatsakinyolkuapasejsnochinpakonemejuansoapilmejMexkoeuanijs, iniuampoyoatlenipankaltlamachtili, tleniknimej, machiknimejquantlenkalejechkamej, elisejstepaleianijsatlentlaltipaktlanextli.

Tonilijsi, nejnekejipaninkaltlamachtiloyanmot-lalijskualitlakajeyolkachinankomej, tlennikichiuayayajuanmiaktlenayokkitekiuiajsipantekitl. KiijslamijkejÑamyakenijatsamomokuitlauia ya kitlajskuiluiltya: kikoasejuankitepeuasej. Lupita kiijsito:

-Axkananimkuanejsnemiltoyatlen ni momokuitlauilistlitlenmotlepanitananijschijjskikemanit-

lakatki: niškuauannistepeuaј.

-Ika ni tlamantliaxkanaikamoseltita-kimanexti Nico-tlen ni axkualitišchitokejikanochi, axonkakeniјatsaueliskiatiskualtlaliskiaikatinochimeј. itišnekiikanechinankomejkeuaktiјsenkauaseј!

-Xikiјlamikikaštispiajmiaktlamntlikeniјatsatitlakuaseј, nopaliktoa, no ikatitlakoa- inkiitaseyok ni mosenkauasipanchinanko, titlakoase-juantitlkuaseјtlenkuali.

Ne ipankatlmachtili, kemanesiuatlamachtijet-ikiјstoјitlenauitlmaultili, Nico tlaštlankeuak ya tlaјtosiniuayatlennopanechikoli. Panoktoixpaјuankiјstoјi:

-Nouampoyouaј, tiitstokejipan se tlamatlit-



laueloui, ni tlaltipaktlitechneki. Tlatimatiskiají-nanaitstokmokokoa. ¿kipaleuiskia? ¿kimokuit-lauiskia? ¿kipajmakaskia? ¿axkanaijino?

-íkena! ---tlanankilijenochi.

Nopasiuatlamachtijetl, ya axkikuamachilia-yakuali, Uanmoijsijsinojia ya tlapaleuiskianochi-paikainanaika se tlamantlikemamonekitlalochpa.

Uankino Lupita panokinixpa.

-Entre todos daremos una primera batalla que le permitirá a nuestra Madre Tierra respirar -dijo-. ¿Cómo ven? ¿Ayudamos?

Nochimoketskejuanmomatlatsiniayaípakt.

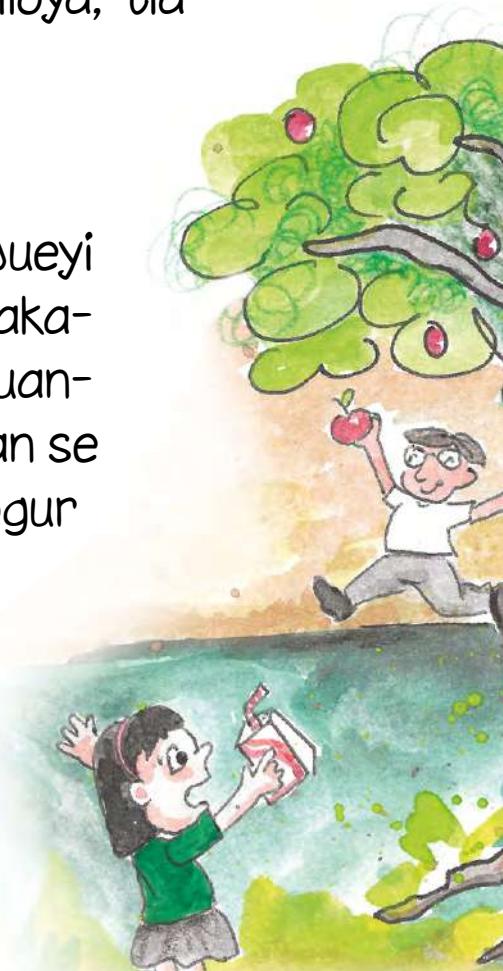
Bety, se soapiltlenipannikaltlamachtilya, tla-ítlankikueuaktlaítos.

-¿Katliaachtouieliskiatisteuiskia?

Uan Nico kinankili:

-Ni Tlateuilitlitlenpilbolsajtsi, uejueyi bolsas. Pilkuakajontsitsij, uejueyikuaka-jomejuanikanochitlenualatlakimiltok: uan-mokua san se uelta, kejní: se kalletaipan se tlapiktli, se tsopelatsiípan bolsa, se yogur ipan se lemeta, uan se pillemetaítsiatl.

Nochikiskejauitlmauilitlist-
li. Uankino Lupita kiitaknopa-
Ñamtlejotoyaipan se kua-
makuayotltleneltoyanekalixpa.
iYoluitonkiikapakilistli!



Teipauankino, nochimejkitlapojojkejtlenkampa-
kiuikayayjintlakual, kitlachiliayajtlenkiuikayay-
juantlenonkayayjipannechikoltlanamakilstitle-
nipankaltlamaxhtiliuanmosanijuiayajtlennop.
Nochikiuikayayj se piljuguito, tlenkitlamiajayaika
se kochtli žuanteipakenijatsa? žKitepeuasej-
pantlasoli?

Nopaeyiuampoyouajtlenkiixmatiayajnopalatl-
tipak altépetl tlenkonemej, pejkinsaniljuiaj.

-Monekitijpoliultisejnopatotlastoltistlali-



sejipantlasoli. Nopatlamantliaxuelimotepeua, nopaaxmonekitlasoli, nopalnenayokmotekiuai-kayanopauelistijschiuasejikaseyoktlamantliuanaxkanatijskekiusejika san se uelta -kijsitojí Julia.

-Monekitijskoasetlamantlitlenuelistijs tlalisejipan se kukajsonamatlkampatijspixtosejuanelistijstekiuisej, ipan se komitl o ipn se lemetakijjitojí Niko.

-ijsinotijkauasejtlentijkixtilisskia ni tlaltipaktlanextlimiaktlamantlitlentijsuikaskia, kikokoa; xikitakajsnochitlentijkixtiliatlentijchiuasejuantijschiuasej se pillemetajtsiatl, ni tlaltipaktlanextlikokoa, uantojuantijsttlamiajika se kochtli, tijstepeuajuantlankia -tlanki Julia.

Ñam, ipan se kuauitl, kimachilkitlauelpajskiikai-nijsuantij, ixpajsiuanyaajiichtakayasanilkuayatototsisintliuankitlajshtlanilitlajslamikilistli.



TLANAUATILI IPAN CHINANKO

Se chinankone se nechikoliyolkamejstlenitstoke-juanmonechikoakualiuanakisisejikanochitlenkuali. Nochitlenitstokejipankaltamachtılıkichiuaj se chinankokaltlamachtili.

1. Xijchiuakastlaixkopinkayotl. Ma mechpaleuitlakamotlamachtisauansiuamotlamachtisaxistlaljuilikaamatltenestrezaipantlapapecholixistemitikaipannopakaltlamachtılıjtikkampaimomachtia.

Nochisoapilmejuannochoiokichpilmejstlennopakaltlamachtılıstikmonekiintlapaleuisejintlaixkopinasejuaninkipasejimochinankojinkitekiuisejtlapali.

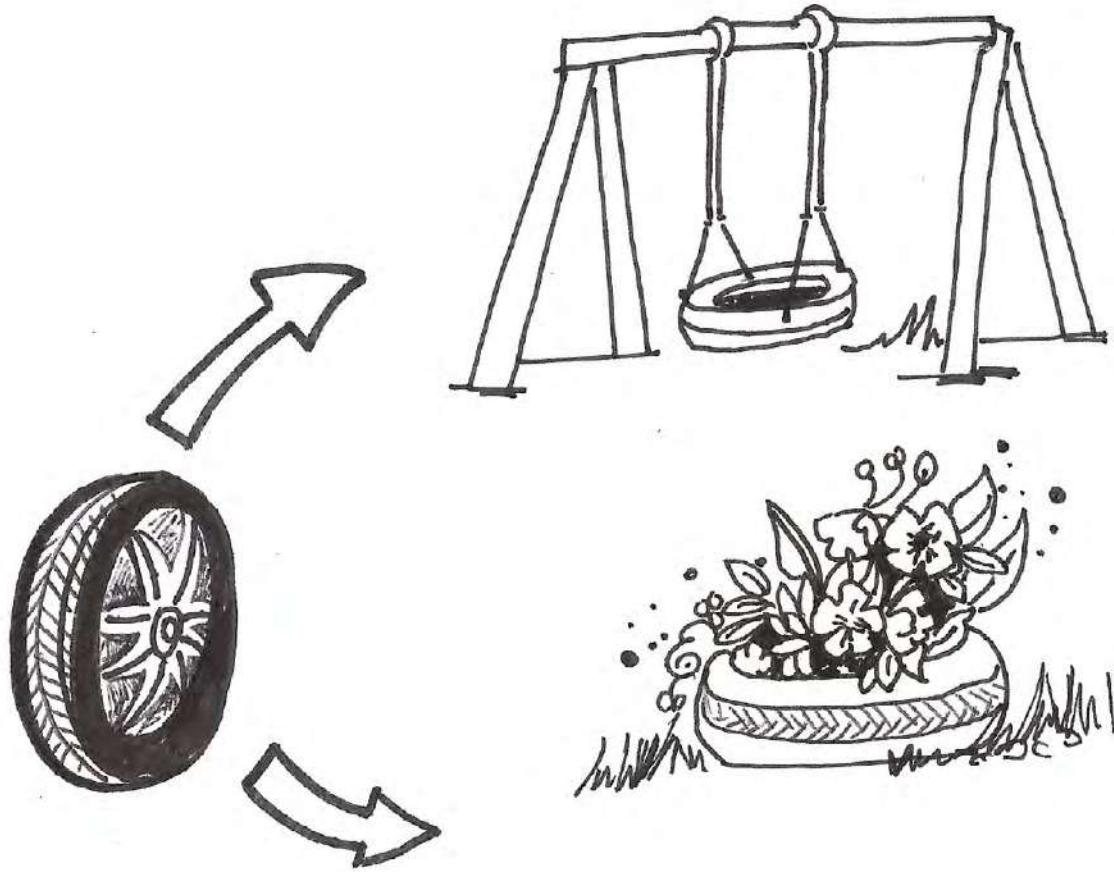
Xikixkopinakaajuatitlmitltentlauelmonekiipannopatlauexkayotlkampaeltokinmokamaltlamachtikaluantlaeltok se kuatitlamitltentlauelmoneki o se valle.

Xikinixkopinakaayolkamejuanxiuimejstleneltokejnopayouanmonekiinitstosejnopayoinmojuantij, inmoteixmatkauajuaniinmotlamachtisauaj.

2. Tlennopasekinokejtlaixkopinkayotluelisinkit-lachilisejtlenaxiuikal.
 - a. "TLASOLI" uan" tlen "AYOKMOTEKIUIA".
Tlennopatlasoliayokuelimotekiua sampa.
Nopaayokkuali.



- b. Nopatlamantlitlenayokkualikemayano-
jauelismotekiuis se uelta o miakuelta.

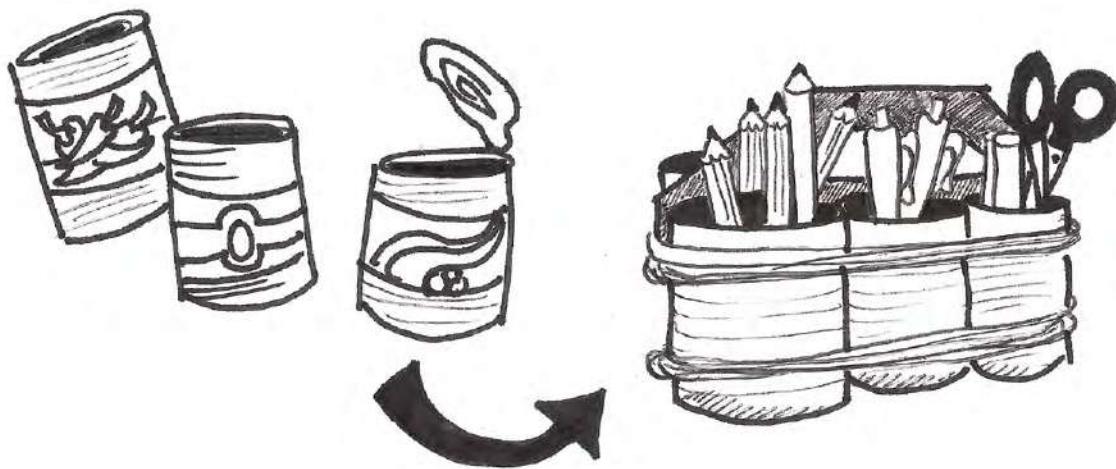


3. Ximosaniljukakatliaaxiuikalkejnetlaso-
liuantlenayokkuali. Ximokauakaškualiiuaya-
siuamotlamachtija o tlakamotlamachtij-
jauankematlamisauitlmauitilistliinkipoase-
jtlenayokmotekiuiatlen kisa ipannopaauitl.



TLANAUATILITLENTA

1. Ipan se semana inkiuikasej se tlenayokmotekiuatlenkikixtišejipankaltlamachtiliuan sampa inkiualikasejkeuak se tlanauatiltekitltleninkichiștokeyaj. (Uelisinkichiuiasejsepiikuakajontsikampainkitemasejsinmotlikoltlapal, se xalo, se uailtilistli, o se tlachiışchiuasitli).



2. Xīchiuakātlachīchiualistlilpankalixpatlen-mokaltlamachtikalitlenikakitekiuītokejya-juanījinouelisnochikiitasej̄tlen ni tl̄lamikilist-liuelismopatlastlenmelaak.
3. kematlamanopatekitl, ximoyaualokaji-kakuali, xiukakajikanopauikatlennetouam-poCepillintlenitokatlakoalistliuantlakualistli.

Tlakoalistli o tlakualistli

Tiasejnochitistuisej

Tisteuisejtlakoalistli

Uantismokuitlauisejtotlaltipak, uantismokuitlui-
sejtlentotlaltipaktlanextli, tisteui-
sej, tlakoalistlitisteuisej

Axkanatitlakoasej, yonaxtiustepeuasej
Ikatinochimejuelismochiuas

Matiakanochititlateuitijs,

Tisteuisejtlakoalistli

Uantismokuitlauisejtotlaltipak, uantismokuit-
lauisejtotlaltipaktlanextli

Amo titlakoasejuan amo tistepeuasejlapikt-
litlen san se ueltamotekiua

Tisteuisej, tisteuisej, tlakoalistlitisteuisej

Amo titlakoasej, amo tistepeuasej

Ikatinochimejuelismochiuas



Ma tiakañnochititlateuitiñ, tiñteuitiñtlakoalistli
 Uantiñmokuitlauiseñtotlaltipak, uantiñmokuit-
 lauiseñtotlaltipaktlanextli

Amo titlakoasej amo tiñtepeuaseñtlakimilitlen
 san se ueltoamotekiua amo tlakualistittle-
 naxkualiyon se lemetaatlmoteuis, moteuis,
 tlakoalistlimoteuis. Amo titlakoasej, amo
 tiñtepeuasejikanochiuelismochiuas

Ma tiakanochititlateuitiñ,
 Tiñteuiseñtlakoalistli
 Uantiñmokuitlauiseñtotlaltipak, uantiñmokuit-
 lauiseñtotlaltipaktlanextli amo titlakoasej,
 yonaxtiñtepeuasej, tlakimilitlenkuetlaxtla-
 mantli, tlakualistlitlenaxkualilemetaatkuet-
 laxbosas, lemetatlen yogur.

Tiñteuisej, tiñteuisej, tlentlakoalistlititiñteuisej
 Amo tiñkoasej, yonaxmotepeuas
 isansejouelismochiuas!

5

TEMPOALISTLI: Tiklamikisejtlenlijmatokejyaj



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-
litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni
tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-
jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o
mitsisjiskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Tiklamikisejtlenijmatokejyaj

Ñam ni se koatochitlenkipiamiakxiuitl, ni keuak
se totiotsiuaniitstokiniuayatotiotsitsij pampa
nopakeuak se iuampo, Ñamkitosnekiumpoini-
saniltlenkoatochimej. Nochitlentoixtlamatka-
yotekitltlenuajapamejkintiochiuayayaaje-
aktotiotsitsijtlenlauelmonekijsipannopat-
laltipaktlanextli. IjinoitstoyaTotiotsitlenatl,
Totiotsitlentonati, Totiotsitlalihuantotiotsit-
lenejekatl, uanikasekinokej.

NopatotiotsitlenÑamyajsikipaxalotoTotiotsi-
sintliuanitokattunNal. HonNalnopatlauelipati
ipan ni Mexko, pampa tlaaxonkatlakua-
listliaxonkanemilist-
liuanipannochitlen-
yejyektsitotlaltipak,
uannopatlauelmo-
nekinopatlakualistlitlen-



sintli. Nochitiskuaštokesitlaxkalim, nopalauela-
juiak.

Kematiasitisipan se mili, Ñamkiasikejika se
HunNalkimokuitlauia. Kematototsikiitaknopa-
Ñam, kitlašpaloikayejyektsiuankišlišimamoseui-
nekuatsalauankikuasej se elotltlenyankuikkikui-
tokej.

-HunNal, nitlaštlanziaikaneokichpilmejuansoa-
pilmejmakipaleuikaj ni tlaltipaktlanextli
-kiistošiÑam-. Tišmatikuali san



inijuantijsuelijkinyolkuapajseluanmonechikose-
jikanochiipan ni tlaltipaktlanextli.

HunNalmokaſi san tlamaſtok se tlatokpauan-
teipakitlaſtlaniliſi:

-žtiſmatikenaelis sampa timosansejotlali-
ſej, ke eliayauaſaya, kemaikanochiyolkamejkiſ-
matiayaſ ke eliayaikatojuantiſuantiitſtoyaſi-
kanochisejá?

-iMelauakkenaniſneltoka! TlanankiliÑam_!Ke-
natikixmatiskia! Ni tonanatlaltipaktliaxka-
namokajkayaſi, yekakitlapejpeni ni mexko
uankipeualtisej ni nechikoli, kipeualtijeſniyauat-
sinkoipankalmotlamachtija, inkikuamachiliſeſ-
monekiſmochiuasipanchinanko.

HunNal, kikuajtikaajuiakelot, Kiiſtoſi:



-TlenpanoipanneMexkonochipatijsmatinetleneltokika ni tlaltipaktli, ikamiakxiuitltiitstokejiniuayatlentimoixmatijskualitiitstokejikainijsuantij.

Ipanitlamiaxiuitl, yolkatlakamejsmokajskaya-jej, san poliuimokuapasejslokojtijs, kiihkakjejkikuasejstlenmoneki, kineuijsjejsiaktlamantlitlenaxintechmonekijsuantlenaxkualiikanochi, kineuijsjejtlasoli. Namakikixtilianetlaltipaktlane-xtli, yonaxkanaikatlatamachiuali, iyontlenaxke-matlami! Kiuikajatl, nochikuauitl, nepetrolio, inetlapialyolkamej! Kiijtlakoajejekatluankitlatiskuatitlamitluanmikauali. iKeuaktlenkualitlai-jtlakouanijs!

-žkenijsatsanamauanuajsajaneatleliayakeuak se totiotsiuannamatijschiuajskeuak se axkua-li? tlaistlankiñammopinajsuanmokueski. ikenke-keuakmotepeuas! Nopaejekatl, tlenikkatiyol-tokejstlentijchiuajsikanochitlentojsuantijsika ni tlaltipaktli, tlentlajistlakoaj, yonaxkanatecht-lajtlaniaj, kiijtlakoaj, kiuikajikapoktli, keuak se axipati; axkualikiita, keuak se itekokolijsa.

-Kena -tlanankilitunNal-. Miaktlakayolkamejikanochi ni tlaltipaktlanextlikinilkajejsnopatototsitsijsuaninikniuajs-yolkaplrialmejsuanxiuimej.

Keuak se axnijsneltokakinijs-

lakoajmiakpitlapiatltsitlij, nojiatlenkeuakiniujuayajitstokej. ikinijtlakoauankintluelkauajnojiatleninchichiuajuaninmistouaj!

žke uelistižchiasej se masatluan se kuamekatekuanij?

-iKeuak, kena! ikenakinmotlakejkeuak se tlamauisoli! -kiižkuiloñammokuestokuanmoižyokaji-. Teipatikitas, nopaokichpilmejuansoapilmežmexkoeuanižkichiuaſema sampa kitlachilikaſ ni tlaltipaktlanextlikeuak se; tonana, uanižinoaxkanaoui pampa axkanamonekikimatisej, san monekikižlamikisej. Inieso, ipanintsontekōj, nipayoeltoknochitleninixtlamatkayotlenuajapatl;kintsaſkuilkejikatlamožmoyaualoni, sanilmøjmoyaualitlen se kiyežyekoauanaxmelaуak, iuankižkuenisejtokatsaualotlipanitsontekiuan-kižlamikisej! inanižmatitlentemachtli, pampa nopalnenMexkoeuanij! Nopaixiktlenhemetstli! Kitokiližiñam, san Ixtiopetlaniaya-. Xíškuamachilikajnochiikatlaltipaktlanextlinopakeuak se yaualtik, tlentjtlaneuiliattonanatlaltipaktli, monekitižkuapas; sampa monekitižtekiusuananaxkannatižkixtilis sampa tižkixtilskematatižnekis. isampakitlalžuiliauankualimokaua! Nochieltokmoižlamikis.

HunNal, uanmokažimokuanežnemiltika, kitlachiltok mili tlenmopatlažtokastaneipanne hori-

zonte, kitlaštlanili:

-žkenketimojlijiikaneokichpilmejuansoapilmej, uanaxkanatlentetajmejajmexkoeuanij?

Ñamtlanankili:

-kenkeneokichpilmejuansoapilmejitskoskianMexkoikamiakxiuitl, ni tlenipansejaxiuitltlentaliteralmente,mopaleuistlaltipaktlanextli, san inijuantijsueliskikualtlaisejnopatlenaxkualiika-netlaltipaktlanextli.

San inijuantijskimatijsnochi, san inijuantijskipiajixtlamatilistliuankiitasejikakuali -Ñamkichijsi se kentsikauitl, motlachilkiipaniikxikinextijskeuakkiselia. Uanteipakipiui: -uankenke san inijuantijskipakauitl...





TLANAUATILI IPAN CHINANKO

Moyaualkejtlenikakuali:

Uanitstosejikakuali, monekimochiuaskualiikasekinekej. Tlatiškokosej se, monekikitlaſtlanisejmakintlapoſpoljuiſuantlauelismamotlaxtlauanopatlenmochiſiaxkuali.

Tla se tlakatlkkokojej o kiixpanokej o mokuesoſitlentiſchiuiliſeſuelistechtlapoſpoljuis, uelis sampa timosansejotilisej, timokuanajnauasej, sampa ueliselistouampo, tiklkauasejtlenpanokuan sampa sejyektsitiatiasej.

Tlaltipaktlanextliitstokkokojtوكampatlentiſchiuiliaj.

Timokuanejnemilikajkeniſatsatiſtlaſtlaniliseſnetlapoſpoljuiuanmokualtlalisnopalnaxkualimochiſtokuantijchiuasej sampa timosansejotilisejuansampaelistouampo ni tlaltipaktlanextli.

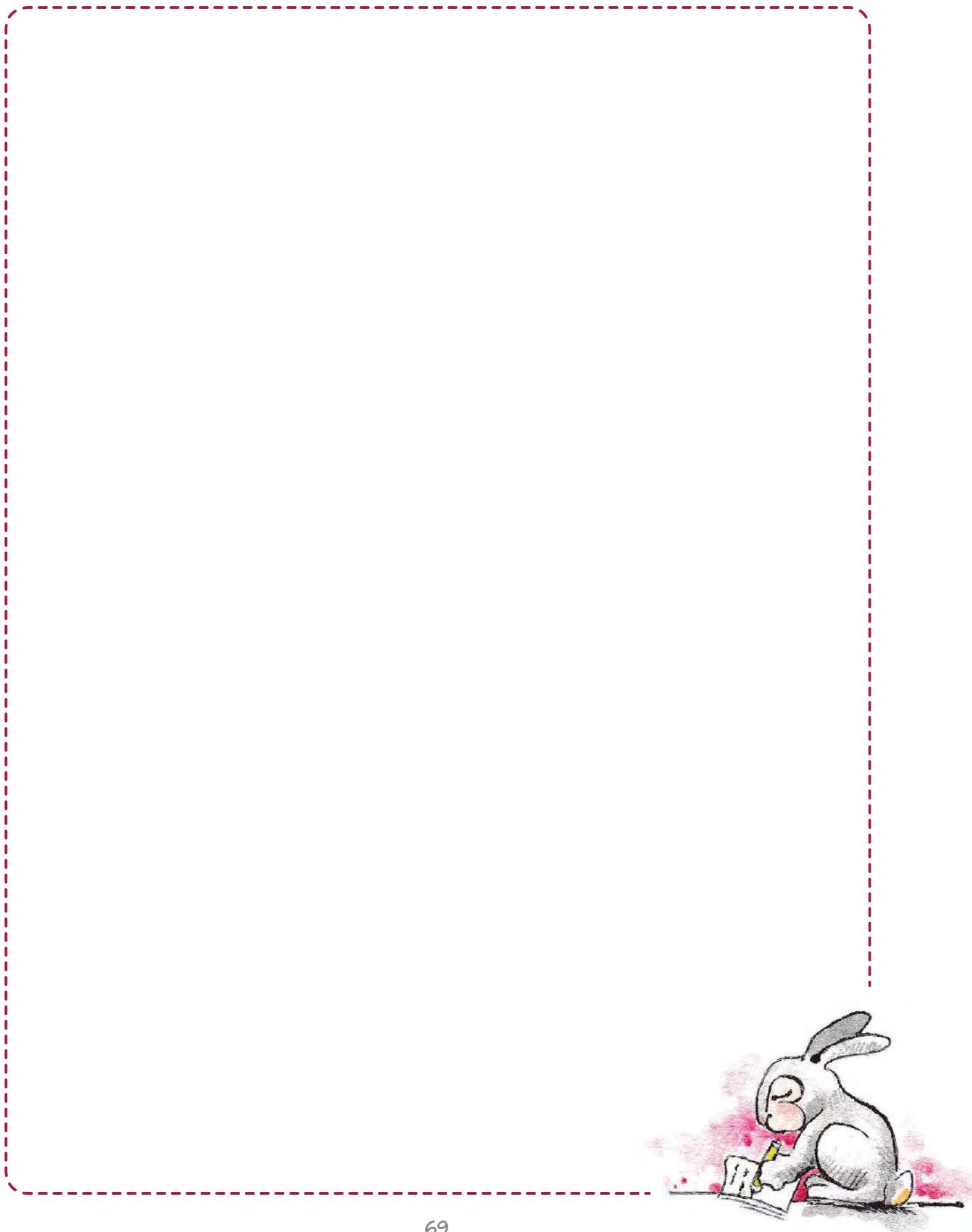
1. Tlakatlamachtiketluan Siuatlamachtiketl-moyaualkej Paz uanmoseujetlatlaſoſkeuaſ ni tlaltipaktlanejtli.
2. Se uan se okichpiluansoapilpano se uan se kitenkauilise se netlapopoluilinetlaltipaktlanejtli kichiuiſtokeaxkualikimaka

- se tlamantli. Keni: Nimitstenkauilianinetlapopoluilitlaltipaktlanejstlipampa nisokouiaatlentitechmaka, uannimitstenkauilinanetlapopoluilitlaltipaktlanejstli pampa niștepeuatlasoli.
3. Tlakatlamachtiketluansiuatlamachtiketlnikiliskia se uan se: nimitstlapopoluis pampa tieltokikana. Uannimitsmaka se najnaualistli pampa timonechikojeya.
 4. kematlamis, nochitimomatlaksinisej sampa timonechikojeyaikanitlaltipaktlanejstli.



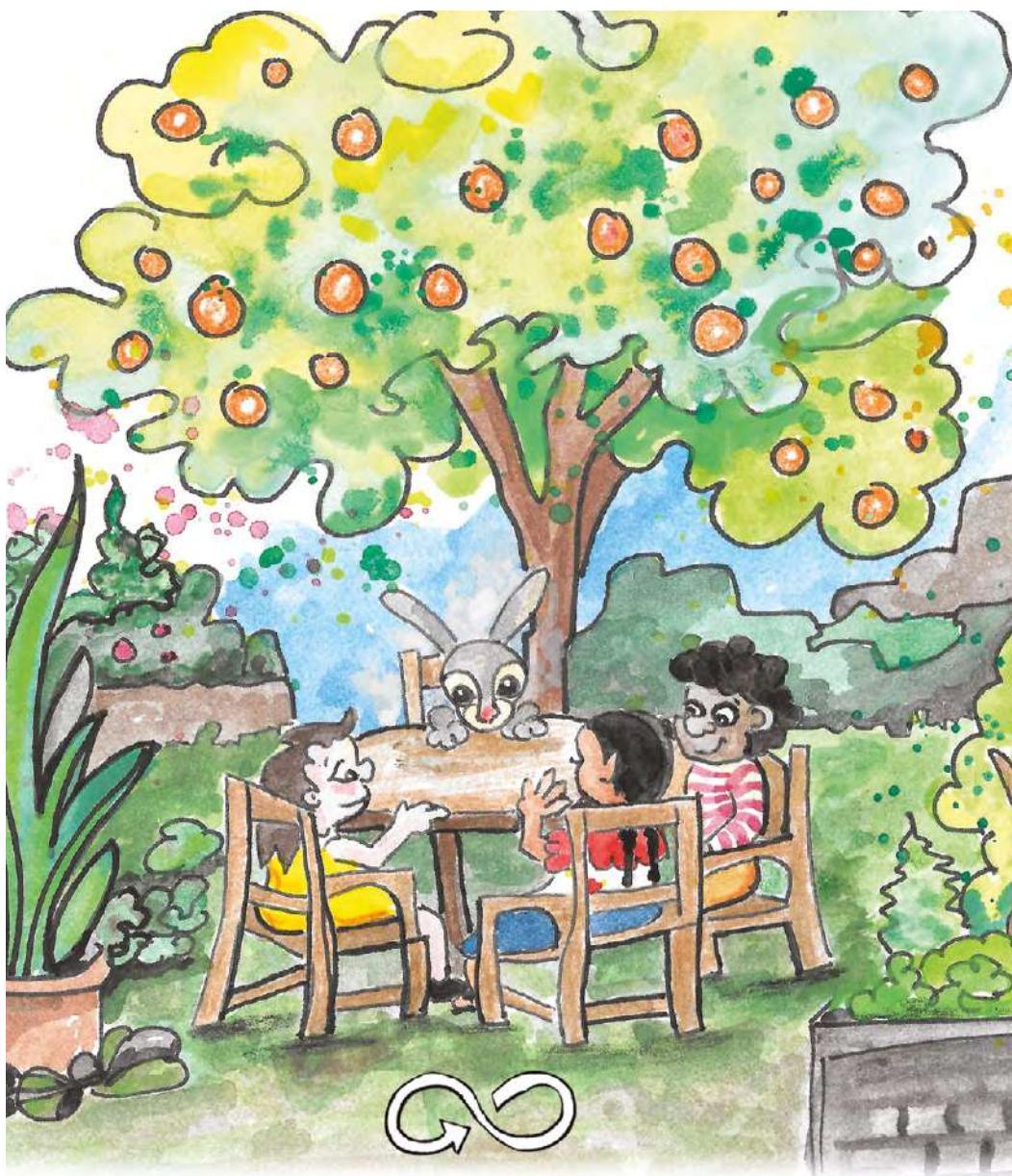
TLANAUATILITLENTA

1. Ika se ixuatlamatl, xikiskopina ni tlakualistlitlenmochiuaikasintli: tlaxkali, elotlakuali, elotl, pozili, chichikili, sintlitlaixkintli, (amo tlapiktli).
2. ikatixtlitlensintli (tlenkinuikilisintemachtlamatisauaj), xichiakaj se tlaixkopinkayotltlen ni okichpil, nekoatochi se tlamatketlceuak se toteotsintlenixtokipanneixiktlenmetstli.



6

TEMPOALISTLI: Tlenaxkematlami



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsijsliskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Tlenaxkematlami

Lupita, Julia uan Nico yaſekuatitlakampakii-taketlenaxtouijnam. Ki asike se tlakoyoštliuan-nejnjentiajejkitokiltiajenochiikaxikmekatlu-nasitojtlenyankuitlaltipakaltepetltlenkone-mej.

Ipankaltenkuauitlitstoya Maricela, se soapilki-chiuayayatlamantlitlenayokmotekiuia. Nojakiſeliayatlen Ramón se bolsa amatltlenkualikimamastlenkipiaya-nopatlenayokmotekiuia.

-¿Nopatlenayokkitekiuia-tken Ramón?- kitlaſtlane Julia.

Maricela uetskakuantla-ſto:

-Amo, ni tlenayokmote-kiuiaipan ni semana tlen-nochiipan ni tlaltipakalte-



petltlenkonemej.

Eyuanpoyouamokuapkejuanmoitaškej, ax-hueliayakineltoka. Maricela kinilkij:

-Ñamkinchichtokipankaltekitltlenyoyomitlt-lén Susana.

Uankinoyaјenepauankemakalaje-mokajeuiuitiјeuankitakej se ueyt-lauexkayotlikamiakyoyomitl, uanmiako-kichpilmeјuansoapilmeјtekitinopayo, uankikakiayaјtlatsotsontliikapakilistlinechikolomejokichpilmeјuansoapilmeјkitsotsoniayaintlatsotsoj.

Ñamkinitakuanyaјemotlaltiajiuankintlaјp-lotojuaya Susana.



-ixiualakaj! -kiniishiij. Nišpixtok se omeikpal-mejuanišinokualiinkikakisej ni tlamauisoli. Tlen-kiixnextisejuan ni technechikoj.

TlenneeyiuampoyoajkichiſejtlenÑamkiniishiij.

Inkikajeſtlatſotsontlitlamaſtsiteipakitlachi-lijejnetekitiniij. Nesiayajaxtlenkinkokoa. Kuali-inkotojaxkanasokiuankuali san paktej.

Kematlankinopatlamauisoli, Ñam, axkanaki-nixkauayayaj, kiniishiij:

-ni tleninkiitanikaitokakualipakilistli.

Nico kitlaſtlaniliſi:

-Kualipakilistlikitosnekinochikipiastlayoualistli, ni mauiltlistlaixkopinkayotltenkinekiſuanmiak-tomi, žaxke?

Susana uanÑammotlachilkeſuanaxtlmia-yauetska.

-Kualipakilistlikitosneki -kipeualti Susana-initstosejkuaki. Kualiikanochi. Kualitlenmote-kiuia, tiſpiastlenmotechmoneki, axmiakua-naxkentsi; tlensejaetixki. Kualiitlaſlamikilis, kipiásixtlamatilistli, ueliskimatismiaktlamantli, kimatistlaltipaktlanextli, mochinankouantlen-ta. Kualitonalistli, tiſmatistlatlaueltimoneki, tlauelistiſchiuastlamantliyejyektsitsij, tati-neuistlamauisoli, uantiſchiuastlenkualiipanni motlaltipak. Monekitiſmatistieltokika ya, ni eltokmomakomonekitiſmokuitlaiuis, tiſneki-

suantištłepanitas. Kemanochionkakejnopaitstokejkuali. Kiistojiixuetskatok Susana-uannikanochikualititstokej.

Lupita, se kentsimokuestok, kiisto:

-iAh, uankinoipanMexkotispixtokej se ueyikualantli! Miaktlakayolkamejaxkipiajpkilistli, seki pampa teikneltsitsjuanseki pampa tomimpias. Miakjaxkemakijislamikijyon se tlamauisoliipaninchinankoj; uankenakimpanoknochimokokojej pampa tlakuajejuannamakeuakse robots, ikeuak se tepostekitiketlkichiaguenera-desechos!

Nochimotlachilkejuanaxakamolini, Uankino Julia kiisto:



-Nochipatitekitistlauielipannekaltlamachtili
ik toteixmatkauajuanikatochinankoa; nochi-
patitekitistijkualtlaliatlen sampa motekiuist-
lamantlitlenkitepejtoyaya, iuanaxtikaxilia!
-kiistojimokuestok-. Uankemaniji sampa uelis-
tiuktekiusejtlamantlitlenmotepejtoyaya, imo-
chijamiaktlamantliseyok se mil! iNopa se te-
kitltlenaxkematlami!

Ñam, peipamokaji se tlatokpa san tlamajtok,
kiniñliji:

-Xiualakaj, matiakajikalixpane Susana.

Nopakonemejiniuaya, ya, iipannopa se yej-
yektsitlauexkayotlikau, uejueyikaxixochitluan se
alaxoxkuauitltlatlajo. Eltoya se uapaltlakua-
listliuanikpalmej, kampamoseuij.

KisentokilijiÑam:

-Ni infinito kitosnekitlenaxkematla-
mi, tlenaxkipiao axnesikanitlami. Niñmati-
keuaknesiskiani tekitl, keuaktlentlamant-
liayokmotekiuianopatlamantliaxkematlami,
nopatlenaxkematlamiaxmonekitikitasejkeu-
akaxkuali. Nopatekitlkipiakanitlami, imojuanti-
yajinkitlalisej. Uankinotlenaxkematlami yaya ni
tlaltipaktlanextli, uanika ya tiñpianemilistli. Yani
tekitltlenmonekitiñchiuasej, tlenmonekimochiuas,
imonekitiñmokuitlauisej ni tlaltipaktlanextlias-
takematlamis! Tlenueyi ni tekitlika ni tlamant-

litlenayokmotekiuiani tlenkinextiatlakualitekitl-mochiua ni tlauelaxkualitlenmomašttokkichiua. Uanmokualtlaliaijsinokikauaayojanakikoatlenaxkikuakchiuaš o tlenaxkikualchiuatlaltipakt-lanextli, nopaltenmelauak---seja -kinextiÑam. Teipamokaji san tlamaštak, kikajiiikpaluan, uitonkuatlatskitoipan se alaxoxkuauitl, kam-



pakisentokiliſi -xikiſlamikikaſ, ni mechilttoyaya-
jkenamochiuas ni tekitlkeuakmokoaskuali, san
tlenmonekiaxkanamokoasikatlakimili. Nime-
chliatlentemachtlitlatiſkauasejkiſkoasejkejni,
kikauasejayojanakichiuiasejuantotlaltipaktla-
nextliuelismiſyokuisuanmokaxanis.

-ikena, iſinotiſkauasejuantiſkixtilisejſtlen-
miaktlasmantli! -kiijoſi Julia.

-imelauak! Nopatlapiſkmejkičiuajikatlamant-
litlenkikixtiliaTonanaTlaltipaktlanextli, uankema-
kineki, sampa kikixtiliauanayojoemakikuapilia.
!kitlamikixtiltikateyaſ! Ŋxiuimej, tlapijalmej, atl,
uannochitlaltipaktli? !san se tlamantli, nopat-
lakayolkamej, kinekitlamisejnochiuanteipa
san iniſuantiyaſmotlamisej!

Nopakonemejnochikiuelitakej. Ŋamkisentoki-
liſikiniltiaji:

-Yekaxiſtlakakilikualitlentijkoas. iAmoxi-
jkoatlamantlitlenaxkuali! Monekitlenkua-
li, amo xiſkoakajipanchinanko pampa imota-
tauajaxmechtlakakiliajika ni tleninkichiuaſ.
Tlaimojuanti nel inkinekiſtlenkuali, imoteix-
matkauajayokkikoasejſtlamantlitlentlapiktli o
ipanlemetauantlamantlitlenikasejſamotekiuia.
iNitlanauatilitiſpixtokejſtlentitlakoaniſ! Uan,
ika ni amo tiſchiuaſtlenkualiixtlamatilistlitlen-
tiſchiuakuali. iAstakichiuiſtlaſauisoli! Kipix-

tosejtlenkuali pampa san kipixtosejtlenmo-
nekiuanuelismomažmakasejuankiajokuisej,
uannožiakimpaleuisejtlenkichiuažtlamantlit-
lenkuali. Uantlenkualiitlažlamikilis, atlenkiijtoa,
itijmatismiaktlamantli! Inkiitasejikatlatla-
nestliimotlaltipaktlanextli, inkiipiasejtlažlamiki-
lisajatojuantij.





TLANAUATILI IPAN CHINANKO

Tijschiuasej Komitlkampakitemasejtentlaska-yotl.

1. Ximonechikokaj omenechikoli. Se uan se nechikoliikatlapaleuistlitolentlakamotlamach-tijsauanimotixmatkauajkipiakichiasej se komitlueyi, keuakkejnekitlapanakema se tlaixpiali.

Nopakomitlmonekikipliasmanesitlenaxkematlamis.

2. Tonatikematlamotlamachtija o siuamotlamachtija, kijtos, se uan se nechikolimonekikiukaskaltlamachtilyanekomitluanikasekinokejtlenkitekiusej:

a. tlennechikoli se monekikiukas se kilo kakauatlikaipetylouaniyolokeuaketl, pitsajetluanarros. Xisuikakaj se kilo cereal, kejni avena, ipetylouaistlententlaskayotlkejnjialaxox, ilimo, sitra, melouan-sekinoktlamantli. Kejnixiuitlenuaktok o tlasoli, monekimiak pampa yanopaikamokimiloskomitl.

b. nechikoliomemonekikiukasejtlamantlitlenayokmotekiuakejnjipillemetajtsit-

sištlenkipiaatl o tsopelatl, se tlapiktli-
yaualpantsi, kaximejkuetaxxalojmej,
amaxalotsitsijuantsopelatsitsiškakaua-
tik o tlenkipiayalechi, kuetlaxbolsast-
lentlatekiuilia, amakuakajomejten serial
kakauatik, tlapiktliedos o tlatsopelka-
yotl. Amo xiškoakaj, xištemokajipana-
makuakajomejneipankaltlamachtiloya o
ipanimochaj. Monekimiakuanmokimilos-
komitl.

3. Seuan se nechikolikipiamajtlaktiki minutos uankištostlanopaikotlenkipiktokmokuapa-
sipantlaltipaktlanextlitlenaxkematlamis;
nopatlenmojtos, tlenaxkematlamis, yo-
naxkichiuilisejtlanaxkuali. Kejni: se eyolikisa
ipantlaliuan sampa uelimotoka. Kjeniome: se
kuetlaamaxaloaxkana kisa ipantlaliuantlali-
nojiaaxkanuelikištakoa.

Kampamloyaualtokejikakuali:

- a. Ximosaniljuikajtlanopatlalochpa san
motepeuasuanmotepeuas tlenayokmo-
tekiuiaueliskisentokilisejjaxkematlamis o
monekimoketsas.
- b. Ximokuanejnemilikaj: žajjakitepeuatile-
nayokmotekiua?

- c. Tlatiškauaskiaayoktiškuase o tiškoasej, tlaayoktiškoasejkuetaxlemata o tlamilmej, žinkimatitišpixtosejtlanautiliti-žtlamiltisej ni tlakualistliuantijpaleuisej- ni tlaltipaktli?
- d. Xistlalanakašinmomašašiainišuantiškiue- litatlanopatlanautilikipixtokejtlennet- lakuanimej. Ximosanilšuikašximoyaau- lokašikakuali. Tlalinkuelita.
- e. Tlenajiainišuantiškiuelitaſtlennopat- lakuanimejkipiaſtlanauatilikipaleuisej ni tlaltipaktlanextlikeuak se ayošana- kikoasejuankikuasejtlakualistliuant- sopelatlipanlemeta o tlakimilolmej, žtlainkipiatlašlamikilistli? Inkimatiškualit- lenkichiua se tlakojetl o se tlentlauakua- ſketl? iximomakakaš se chikauakmatlat- sinilistli!
- f. Teipatlanopakomitlkinextisejipannekalt- lamachtiloya se semana, xištamilikaſtent- laskayotluan ixistlapanakaj!



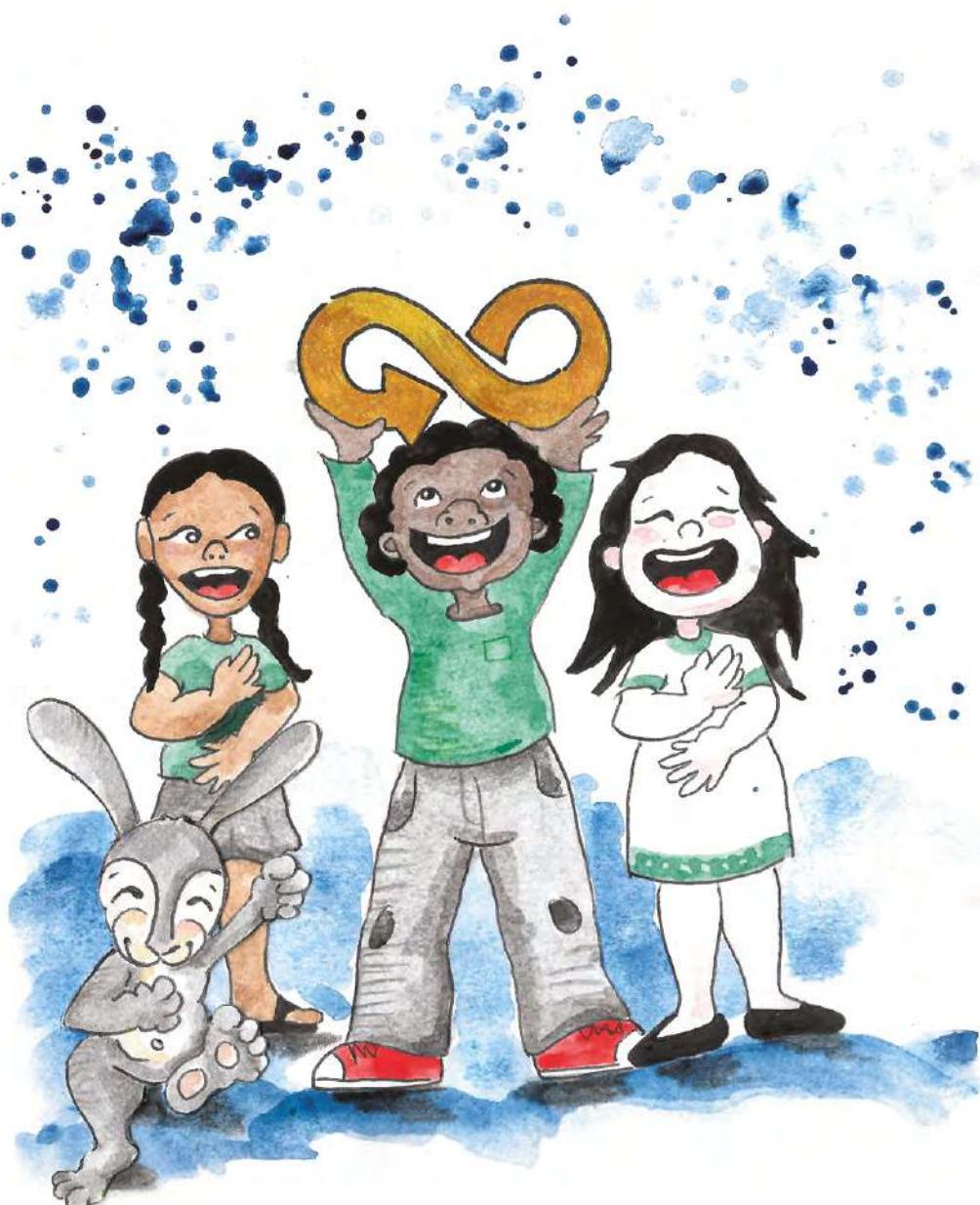
TLANAUATILITLENTA

Xistlachilikajkualitlannopatlakamotlamachti-jkauansiuatlamachtisjetlkinextistlaixkopinkayotl. Ipan se amächtlixexeloltik, kinextiuanki-jstokatliatekitltlenkichiuajnopalakonemejma-kichiuamaj se tlamantlitlenkuali: tlamauisoli, tlašlamikilistli, tlakualistli, tlaltipaktlanextlikuali. Uankatliatekitltlenaxkichiuaakuali.





TEMPOALISTLI: Tiklamikisejtlenlijmatokejyaj



Mitslistlentijochiuas: kualixištakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsisjiskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Tiklamikisejtlentijomatokejyaj

Nico, Julia uan Lupitamokuanejnemiltiouiyaya-juannejmnentiouiyayajkampaeltoknopatepos-mokuamimiloaništlenxikmekatluanmokuapasejipaninchinankoj.

-Nopatlamantlieltokijsini: o techtlanisejtlenyokmotekiua o tijtlanisejtlentlapaleuianijsnopatlaltipaktlanextli. iKeuak se nopatlatlanilistli! Kijstoji Lupita.

-ikejnopaluali! Kijstoji Niko-. iyanopatijschiuasej! Tikinotsasejmiakkonemejuansoapilmejmaelikatlapaleuianištlen ni tlaltipaktliuantijochiuasej se ueyinechikolinochiipan ni mexkotlenkampatijsceuisejikatlennopaaaxkuali. iinkiitaseyokkenatistlani-sej!

Tlennopaeyiuam-poyouajmoiyoka-kixtijesuets-



katiajē Juanasitojipaninchinankoj; nepa,
yajēj sanilotojipannekampamauiltiaechkatsii-
pannekaltlamachtilya.

Julia uankinokiniliški:

-monekitišchiuasejachtouiamamojmojauali-
ikanochikonemejuansoapilmejkeuakmaelikašt-
lapaleuianišt lentlen ni tlaltipaktli. Teipatimoišlise-
yoktlentekitlauelmonekiuanmonekimochiuas.
iuanteipatlayolmelauasejtlennopatlatlanilist-
liuantijstanisejtlennopaaayokmotekiua! -kijj-
toikachikaualistli-. Uanikanochisiuamenuant-
lakamejipan ni mexkomonekitišmatisej.
Titlamojmojauasejmiak -kijstoji Julia.

Xikilamikikaštlenkualitlašlamikilistli.

Teipa Nico kijstoji:

-iikanochitlašlamikilistli! Kenatiuelitišchiua-
sejkatlatsotsontli, uikatl, tlamantlitlaixko-



pinkayotl, tlapali, tlaixpialiuanmaultilistli.
inopatlenmochiuakuali, ti̱pixtosejikaye̱yekt-
sitla̱slamikilistli!tlen!

Tlen Lupita kipiui:

-Nochinechkualnamikikuali, uannaniktoanikitasasiakichiakentsitlenaxkualiuan iya matlatlani! Monekitijschiuasejsnimantsiuamochiuaskentsinopatlenayokkualiayokmotekiuiatlenonkai-pantocha uanipankaltlamachtiloya, ipan nitlajkoxiuitkaltlamachtiloyatijslokotsosej. iKe-nauelis!

Nopaeyimokajejaxmoliniaj setlatokpa
Mokuanenemilia, teipa Nico kijstojski:

-ljiakejni; nopalatlanilistlikitosnekimo-
chiuaskentsitlennopaayokkuali, moneki san
tlajkotlenmochiuajnama, ipankaltlamachtilo-
yamakichiuiakajkentsinopatlenayokmotekiuiia,
ikitlanisse tlaixkopinkayotlkinextiatlenaxkema
tlami!

-ikauli! -momatlatsinišej Lupita uan Julia.

-Uannopatlenmonekitišchiuasejkuajkualtsii-
katlentoteixmatkauaj, atlakkisentokilisejtech-
titlanilisejtotlaxkaltlenipannopatlamantlitlena-
yokmotekiuiia -kiijtoji Nico.

-Tlenmochoiuaipan se toteixmatkauajmoita-sipankaltlamachtilyamochiuaikatlenayokmotekiuia- Kitlamiltisi Lupita.

-iUankinotluelkualtitok! itekitlipantoma! -
kuatsajtsikejikapakilistlinopaeyi.

Ipankaltlamachttiloya, Lupita, Julia uan Nico
monojnotskejiniuayajsiuaintlamachtijka-
juantlakaintlamachtikaj, ayiainijsuantijskini-
takejtlaueltlenikayejskimpaleuijkej, mone-
chikojskejikainijsuantijs.

Tonilijsi, kichijsenopaokichpilmejsuansoapil-
mejtlennochinechilmomachtianijs, san se-
joipannekalixpauanikainimanemajtliipa-
niniyolouantlenikainimaopochtliipaninxik,
motemakakejskipaleuisej ni tlaltipaktli, °ijsinoki-
kixtijejsnopatlamojmoyaualitlentlatlanilistlitla-
mantliayokmotekiuia! ijsinomokajejskitlanisej-
nopamotlaloanijsipannemilistliastakematlamis!





TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. Xīstlachiliikaſtlentlanauatilitekichiualikent-
sitlen setlakatepaleuijetluansiuatepaleui-
jetitlen ni tlaltipaktlimonekikichiuaſ:
 - a. Monekitenextilisejkeniſatsakichiuaſej: axkanamokoasyonaxmokuastlenueliski-
chiuclistlenaxkualiipanitlakayouantlenkii-
ſtlakostlaltipaktlanextli.
 - b. axkanamokoasyonaxkanampokuas
tlakualistlitlenmonamakaſ o kimojmo-
yauaſikatlakimiloli.
 - c. Kualitlakoasejipankaltlanamakilistlikam-
panochitlakoaj.
 - d. axkanatikiſlisejtlasoli, tlenkualitiklisejſt-
lenkitepejtokejyaayomotekiuaj, uanke-
makipixtoej se monekikimatiskeniſatsa
sampa motekiuis.
 - e. tikintlaſtlanilisejſtoteixmatkauaſika-
miaktlenmelauakaxkanamakikoakajtlen-
kichiuaſayokkualitlen san se ueltamote-
kiuiſtokuantikiniſlisejkenketiſpaleuiaj ni
tlaltipaktlanextli.
2. Xikaſokuikaſipanimotsontekoſtlenmote-

makatokejkipaleuisej ni tlaltipaktlanextlit-
lentikixmatkitempoalistlimakuilixijskilamikit-
lentijsmatokejyaipan ni amojschtli.

iNaniokichpil, ni euamexkouannijsnekinielisuanni-
jspaleuis ni tlaltipaktlanextli!
na

iNisoapil, ni euamexconinekinielisuannijspaleuis ni
tlaltipaktlanextli!

3. Xijkilamikikajtlajspalolitlennetlapaleuianijs-
lentlaltipaktlanextli: inmomanejsmatliipanin-
moyolo, inmomaopochtliipaninmoxik.



4. Xistlachilikajtlennopasekinoktlamojsmoyauali.

TLATLANILISTLI AXKEMA TLAM //



Kinotsajnochiokichpilmejuansoapilmejtlapaleuianijs
len ni tlaltipaktlitlenachtouixiuitltenipantlamachtli,
teuantistlenmochiuaiapaninkaltlamachtilyoajkichiwas
ejkentsitlenuelisikanopatlenayomotekiuiamochiuasi
pan ni xiuitlten ni kaltlamachtilyo.



Tlamantlitlenmonekiijsinouelismochiuas se tlamantli o tekitl:

1. Uelis teuantisejipankaltlamachtilikampa
tlamikapauankampaichtakatlamachtilyo.
2. Monekikichitosanechikolitlenkipaleuia ni tlalti-
paktlanextli, kampateuantisejokichpilmo-
machtianijsuansoapilmomachtianijslen-
achtouixiuitkaltlamachtli.
3. Monekielisejokichpilmejuansoapilmejtlens-
Mexkoeuanijs, kampaeliskijslamikisejixtla-
matilistlitlentoueyitataua.
4. Tlenuelimocheiuas san tlajkotlen ni tlamantliax-
kuali o ayokmotekiuiatlenmochiuanamanuelis-
motekiuistlamantlitlenikatekitiskejni:

- a** tlentlakoua o kikuakimajtokuankimajtoltlenkichiua.
- b** Nochitlayolmelauasej.
- c** san kemantikakichiuajestekitltlenaxtlamauauanijsinoikanochimejmatikajtlentijschiua.
- d** Mochiuastlamantlitlaixkopinkayotl, tlapali, uikatl, tlat-sotsontli, tempoalistliuanmiaktlamantlitlenmojstoauikalistliuanijinot kinyolyamanisejuantikinyolkuapasejtl en ni mokoa o mokuatlenkiyejyekoikaixtlamatkayotl.
- e** Nextilistlaixkopikayotl, tlaixkopinkayotluantlaixkopint-limamokauaipanmotlajslamikilistlentekitkichijsjeuan ijinoueliskichiuaeskentsi ni tlamantlitlenayokmote-kiuia o tlenayokmokua.
- f** Motamaciuastlenmelauk, axmonekimiaksanilitlenno-paayokmotekiuia o tlenayokmokuatlenmochiuana-mauantlenkitemoakichiuaeskentsiitlamia ni xiuitl en ni kaltlamachtiloya.
- g** Mojskuilosipanikaltlamachtiloyaipan ni tlenpagina web tlenÑamkipiaixtlamatkayotlkinextiauankimpoloajua-neuaMexico: www.defensoresdelanaturaleza.mx nojiaipan se kaltekitltlenkaltekitlamachtiloyakam-paeltokkaltlamachtiloya.



8

TEMPOALISTLI: Netlaneskayotl



Mitslistlentijchiuas: kualixijtlakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsisjlskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Netlaneskayotl

Nemiayaštlenkipaleuia ni tlaltipaktliuanÑamne-jnentinemiyane atempa tlen ni tlaltipaktlitlenkonemej, maulitiayaškampaaxkanakinasia-yaatemoloktli.

-iTlauelyešyektsiximauiltiipanatl! -kijstoyaya Lupita.

Nopakonemejmotlaloa-yayašipanxalixolontok-nesiayaikxineskayotl, uanasiayaattemoloktliuankipolouiltiayatlamajtsi.

-Ñam, axuelkikika-škineskayotlkampa-nestoya, nopaueyiatl-kipoliuiltiayaš -kijstoši Julia.



-Nopa se tlamachtilitlennopatlaltipaktlane-xtli -kiistojinopakoatichi-. Kipoliuiltianeskayotlentoikxitlamantlitlentonanatlaltipaktli-tojuantijskikualmej. Nopatoikxineskayonopa se ixtlamatkayotla amo. Nopaa xkemakipoliuiltia, pampanopatlaltipaktlanextlineixtlamatketl.

-¿Uankatliatlaneskayotlennesi?-tlaštlanke Lupita.

-Ni se tlaneskayotlennesiipantlaltipaktlanextlikematijschiuaj se tlamantli, nojiatikliat-



laneskayotltlenaxtlaiatlakoa -tlanankiliñam-. Nitlaneskayotltechpaleuiajuantikitañkanipanok se ajkaya o se tlejstleya, nesiipantlalikampa-moketskuankanikayañi.

Ne konemejkitlachilke, mokuannejnemiliayañtlenkiñstoayayañi.

-Xiklamikikañtlaneskayotlipanatltentijkate-jej tema tiñkuajej-kiñstoñiñam.

-Naaxniñkauanopatlaneskayotl -kiñstoñi Julia tlaueyolpactok--, axnikamatiniñkauasxolontok.

Ñamuetskakuankiñstoñi:

-Nopatlaneskayotltlenatlaxkanamokauas-xolontokkampatiastineñnentis, keskiatl-motekiuiuankaniyañjuantaueliskiatiñkuas se

kuaxilotl, kejñi: ikakes-kiatlmoateki, tlai-kakemauetskati o tlenipanameli; keski-monejñtlenueliskiat-tekitiñmiltekitiniñ, uanueliskiakiuika-ñkuaxilotluanuelis-kiakiuikaipankalt-lanamakilistlias-takematatiñko-suantiñkuas. iSan nimokuannejnemi-



lianisiajia!

-Kiistojejnopalnemej-moketskejuankitla-chlijejintechmonejej.

-Tlentemachtlitlennopatlaneskayotltlenatl-nopachenekekentsitiškauatlennopatiškuasekuet-laxbolsa papitas uantsopeltentlaskayotltlapiktlitlenkichiuašipankaltekitl -kitokilikuatochi-Se pilkuetlaxbolsajtsitlennopaaaxnelkualimokuas-kikauatlaneskayotltlenkichiuašejipankalte-kitlkejnopaiplatlapiktliuantlenkeuaktišua. Xišpiuikeuaktlentišuikas. Ipan sekaltlanamakilist-liantiškuas o tiškoas, nopakenamotekiuaatlse uan se nejnentli. Timokuanejnemilisejnopatlen-



neskayotltlenatltlenkuaxilotlnopaiuikalueyino-
pakuaxilotluannopaneskayotlkuetaxbolsatlen
papas nopaueyikeuak se ueyikalitlenkaltekit-
lkampakichiijej -kitlamiltiÑam-. Axkipiatleniuikal.

Kiijojuankino Nico:

-Uankimelauakipiakualitlenkipiaipankuetlaxbol-
saayojoyoli o papas, žamo?

-iamo! -kiijoju Lupita.

-nopatlauelaxkuali,
nopa se tlenkualit-
lenkejnitlamantlit-
lenkichiuatlaue-
laxkualiipantlalti-
paktlanextliuanno-
jiaipanmotlakayo
-kipiui Julia.

-Uankino žkenijat-
satijsmatinopa? -tla-
jtlanki Niko. Se kent-
simopinaji.

-Nijsmati pampa ni-
klamijsi -tlanankili Ju-
lia-.

Nochipanimajsok,
uannikilkastoyaya. Ni-
klamijsiixtlamatilistlit-



lenuaʃapatlaʃlamikilstli.

Namaniʃmatistlennopaneskayonextilitlenni-
ʃkauasipan ni tlaltipaktlanextili ni tekiixtlama-
tkayotlmachilistlaʃlamikilstli, una iʃinoaxkema-
poliuis.



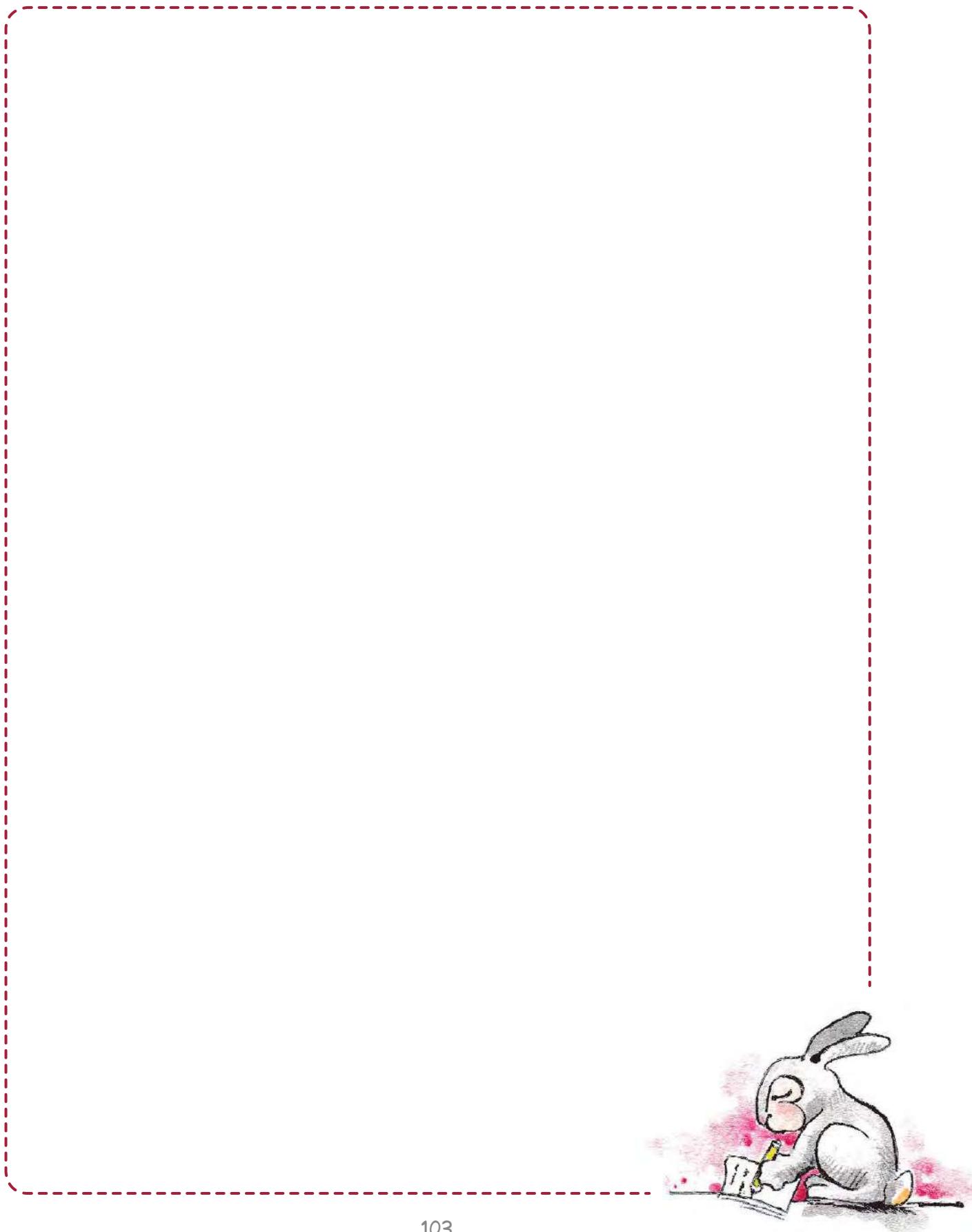


TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. Iniuayajsiuamotlamachtijauantlakamotlamactija, xikisakajnekalixpa, xijskixtikajinmotekakuanxikitakajkenijatsanesitlaneskayotlipantlaliuanipanxali.
2. Ipaninmocha, mamechpaleuiimoteixmatkauaj, xijs tlalineskayonextilistliikaxiuitlapalitlen se moikxiipan se amaixtliuanxijschia-mauaki. Xijuikatonilisipankaltlamachtilya.
3. Mitspaleuissiuamotlamachtijauantlakamotlamachtija, xijschiuakaj se ojtliikanochitlenayokmotekiuhayankichijs tokejipannopatonatiauitlmauitliipannochikaltlamachtilya, xijs tlalulikajnopatlaneskayotl tapaliipaninmoikxijsikapamitlsansejōipannopaojtliuan-nopasiuamotlamachtijauantlakamotlamachtijamamechixkopina.

Ximoyaualokajikakuali

- a. Ximosaniljsuikaj se uanse, inpanotiasejnochi, ipannopatlaneskayotlentlamantlikinekijsikajteuasejipan ni tlaltipaktlanextli.



9

TEMPOALISTLI: San ya uelisitstosikayejye- ktsitlakinijslamikijskekinok



Mitslistlentijchiuas: kualixijtlakakilitlakakiltempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsisjlskenijatsatiijchiuas se tlamantli.

San ya uelisitstosikayejyektsit-lakinijlamikiijsekinok

-¿Tijmatistlechketlnimoiltika, Lupita? -tla-jtlanki Nico- tlen ni ueliskipaleuis nitlaltipakt-lanextli ni tlentluelmonekitijchiuasejten ni Mexkoeuanij, tlaaxeliskiatinouampouantinemis-kianekaikata, ikanekasejanona, ikaneka Julia, uannekasekinoktlenokichpilmej, tieliskiakeuak se piezasmokuapoltokejkeuaktsontekontlajt-lapaktli, kejnopaaxtlentiijchiuasej itlauelkualtitoktiitstokejsansejo! Kiistoji Ya vesnamaika ni tlatlanilistli, monekiintlapaleuisejipannochnikaltlamachtiloya, axkana san neokichpilmejuansoapilmejtepaleuianiistlen ni tlaltipaktlanextli, nojiatlapaleuiajintatajua,j, innanauauantlakatl-lamachtianijsiuansiuatlamachtianijs -kichijsiuamoketski se tlatokpauanteipakiijo -¿xikitake-nijsatsatimonechikojstokej?

Lupita kinankili:

-Nanijsmati pampa tikitakejtlentlauelmone-kiayamokualtlalis ni, axuelistikinkauilisejtlennopaixikmetstliuantlenixiktlatipaktlimauakikaj, timikisejnochi.

Julia san kintlakakiltoya.

-Tlentlauelaxkualikeuakintlaejtlakoltlen-neyolkamej-sentenciouankino -tlamisej ni xiuimej, tlapialmej, totomej, axkanelimej, atemitl, kuatitlamitl, tlamayamitluankuatitlamitlkampaaxmilchiuaj...uannochimokajsimokuanejnemiltika, se kentsimokuestok-.



Uannopaaxkanapanos pampa tiitstokejtičhi-tikatejtičkualtlalisejma-mokualtlitlennochipa-tičchiuačtlentičkuauantlentičkoa-kinextiteipa --.ayojanamatimoičlikajtlentlaltipaktli ya kimattlentachmakastlamantlimatechchiuatiyolpaktosej se tlatokpa, kemantika san se pilkentsi. inopa axmelaak nopa axkuali!

Lupita kiičliji:

-Ma tiaka titekititič. Mo neki tikitase tlen nopa ayokmotekiua ipan kaltlamachtiloyan uan



mochiua pilkentsi ipan auitlmauilitili. Ouitekitl, uan nopayotiouij.

Nico kipiui:

-iUan poliui pilkentsi tlen kaltlamachtiloyan tlatlanis! Na nikiniltika uan yeljuaya nonana nechliji nitstoya ika pakilstli ika na pampa nijschi-ji uan nikinyolkuapki ipan nocha amomakekuaka tlakualistli tlen tlapiktli tlen sanse uelta mote-kiuistok. Kiijtoji tech tlaskamatilia keuaj tikini-šlamiki ika injuantij ipan nochi chinanko -kiijtoji ika pakilstli-

iNikiliji tlen techilki ñam ipan tekitl nechikole! Nijspouilij tlen kenijsatsa patlani netotomej, uan patlantioui ika se tlamintli, tlen nesikeuak yaka mijsmitstik, uan patlantioui, patlantioui, kuali ika pamitl uan ijsinokiyolkuapase ne ejekatl. Mopatlantioui tlen youi tlekanjoj, amo ximoteuika ika injuantij, uan inkimati ne nechikoli moneki asitijs san sejo. -kiijtoji.

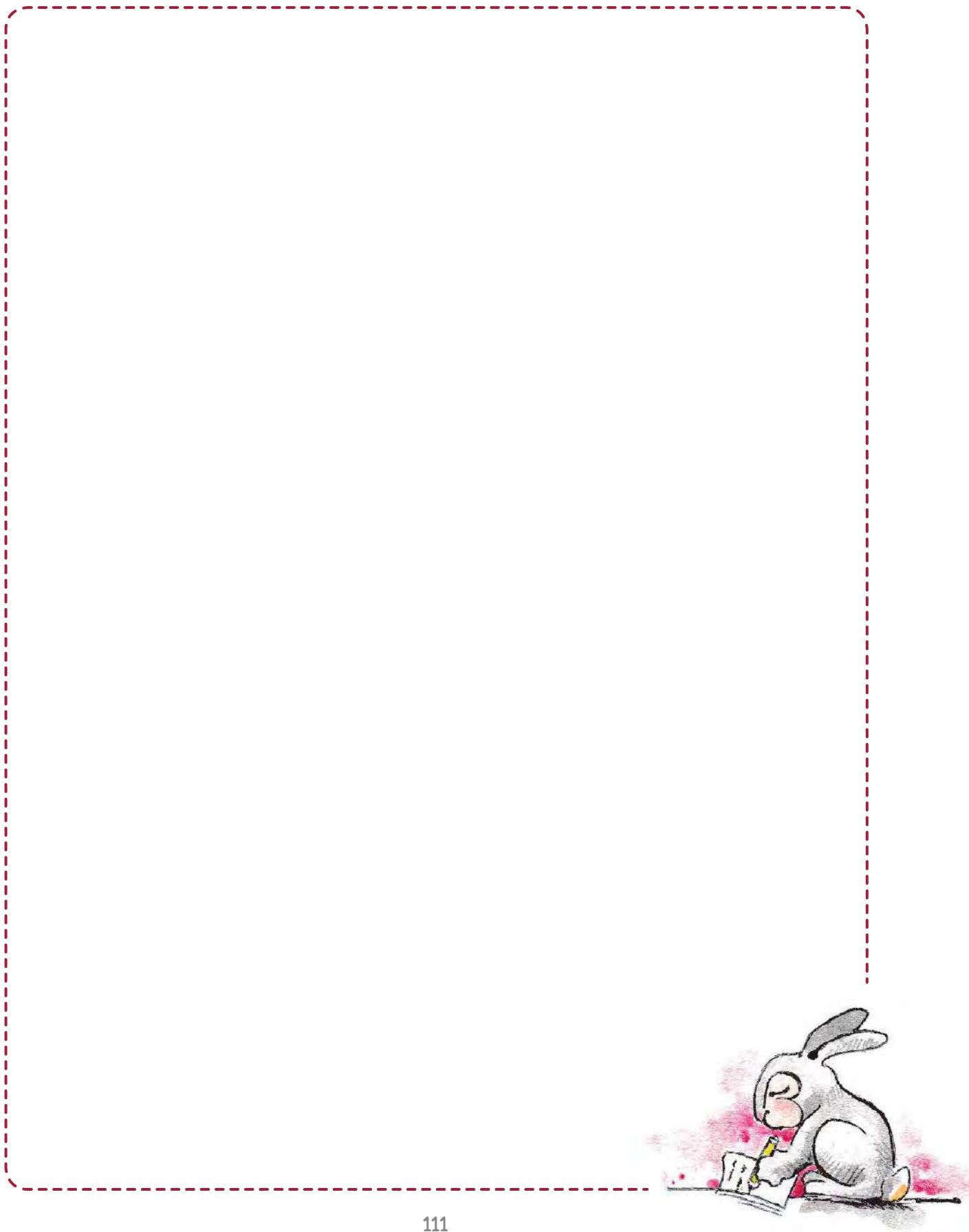
Uan teipa nejnentiajej uan kipojej tlen ne ayok motekiuia, Lupita kiijtoji:

-Nopa tlen seyoj tlamachtili tlen ne tlaltipaktlanechtili: saya uelis istos ika pakilstli kema moijslia ika sekinoj.



TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. Xikisaka kalteno uan xikitaka ne xiuimej uan kuatini uan eluikatl.
2. Ipan ne kalteno timomaitskise ika pamitl, Nama xischiuakaj se tlamintli tlen kene kichiuaj ne totomej.
3. Keuak tlen kichiuaj ipan chinanko xikitskikaj kejne tlen tlayekana, xischiuakaj ika inmomaaj keuak se inpatlanij, xikitaka j kema ti-jtokilia ipan ne tlamintli asiti j san sejo ika neka kalteno, keuak chinanko.



10

TEMPOALISTLI: kitlachiltokej ne metstli



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlenchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsijsliskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Kitlachiltokej ne metstli

Timokuapkej ipan tlaltipakaltepeli tlen ne kone-mej, ne tepaleuianijs kiitakej ika tlayoua temitok metstli, uan moilkej keuak uelis kitemosej nopayo tlen tlaixkopintli tlen ne koatochi. Nico kinijslijis tlen iuampoyouaj itotata kipixtoya se rancho echkatsi, ipan nopayo nesiaya kuali ne metstli uan sitlalimej. Ijino uelkej tlen iteixmatkauaj moixmatiaya, kichijs ej se nechikoli ipan ne rancho uan kuali kiitasej tlen yejyektsi ipan ne eljuikaktli tlen tlayoua.

Asikoj nochimoechkauis ej uan kitlaipalkej totata, kiitakej san sejo uaya ya se nakastapal yejyektsi chipauak. Nico axueliaya kikaisteua j nopa nakastapal, itsstoya momajmatijs tok pampa kiitak yejyektsi eliaya. Uan tlen nopa sekinok itsstoya Kikualtlaliaya j tlakualuapali kalte-



no, nopa totata kiijliji Nico:

-Ni nakastapal tlakatki kipia se semana, nijs-neki tlauel. Ni tlapijalmej tlen tikinpixtokej ipan kali, granjas o ranchos nopa tlen touampoyouaj uan toikniuaj; Nopa tikinmokuitlauiaj.

-¿tlen tijschiuas ika ya, totata?-tlaistlanki Nico.

-Nijmokuitlauis, nijtlamakas, nijpahtis kema mokokos uan nijtlepanitas -tlanankili nopa ueuentsi--kema moskaltis uan kema kipias chi-kaualistli nechpaleuis kimamas tlamantli, nojia uelis mitsmamas ta, pampa ta noja tikuekuetsi, nopa tlauel moneki amo xikixpano ika ya axkema, tikitas nochipa itsos kuali uan axkema tijslamamaltis miak.



-¿kenijatsa itoka, totata? -tlaštlanke ne oki-chpil.

-Axništlaſlaluitok itoka.

Nico kisentlachiltok nopa tlapiali uan teipa se tlatoŋpa, kiiſtoſi:

-Ne nakastapal melauak keuak tenectik uan chipauak, uan kema kitlauilia ne metstli nesi keuak petlani...!xinechkauii niſtokaxtis platero!

-iYeyektsi tlaſlamikilis! -kiiſtoſi itotata -ne-chkualnamiki tlen tiktoua, pampa melauak nama niſpixtok se tlen nimitsmakas tlauel tlen kuali - kiiſtoſi, kimaktili se aſmochtli.

Nico moixtlaſo tlen ika tlauel kuali. Nopa aſmochtli itoka 'Platero uan na', uan eliaya iteki se



poeta eliaya itoka Juan Ramón Jiménez. Nopa okichpil kitlaskamatili miak nopa itotata uan ki-kuanajnauaji nopa pilnakastapaltsi.

Teipa, kema nopa totata uan Nico moechkaui-jej iniuayaj nopa tlen paxaloanij, kikajej keuak uaya Julia uan Lupita kitempoayayaj nopa tempoalistli ika náhuatl tlen Mexko keuak kam-pa eltok nopa ixik tlen metstli. Nopa soapilmej saniloayayaj tlen ne koatochi nika ipan ne kam-pa eltok ne metstli, xiymokuitlaui tonana tlaltipaktli. inochi yolpajej tlauel! Uankino nopa totata kintlanejtij se teska eljuikaktlachixketl uan mopatlatiajej ijino kiitakej ne koatochi. Seki axueliaya kiitaj uan seki kena, uan nochi uelkej! Nopa intatatuaj uan inanauaj kimpouilijej nopa fases tlen metstli uan tlen ni kipia ni tlali.

Nopa eyi tlen kipaleuiaj ne tlaltipaktlanextli moitayayaj uan ixuetskayayaj.mokuapkej uan kiitasej ne metstli uan kiitakej ne Ñam guiñándoless ika se ixtiol uan kitlalaniaya ima kinextiaya keuak tlatlanki.



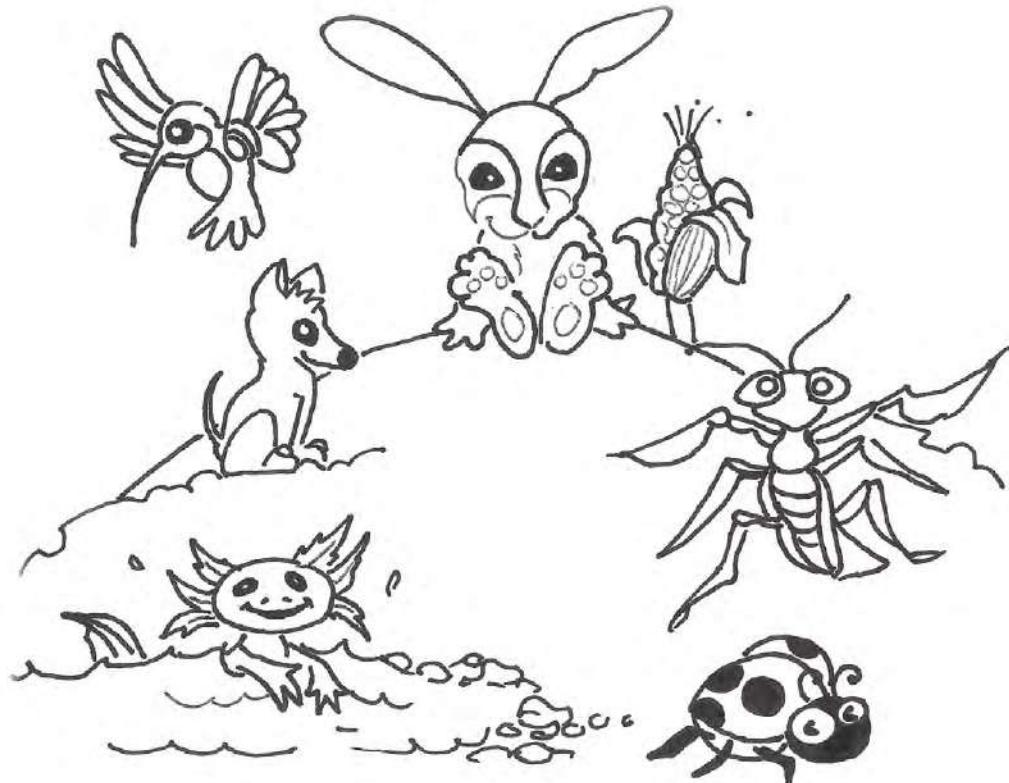
TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. ḵaxinkiitstokej se pilnakastapaltsi?
2. Ximosaniljuikaj ika nechikoli tlachke tlapialmej itsstokej iniuaya imojuanti ipan inmocha, ipan granja o ipan rancho.
3. ḵnochi inintlapialtsitsij, kipiaj inintokaj? Nopa tokayotl tlauel moneki.
4. Nopa tlakaitlamachtija uan siuaitlamachtija ya kinijslis tlen nopa fases tlen metstli.



TLANAUATILITLENTA

1. Iniuayaś inmoteixmatkauaś xiśchiakaś ma temi metstli uan xiśtemokaś tlaixkopintli tlen koatochi kampa eltok.
2. xikinpouilikāś inmoteixmatkauaś tlen tlauel moneki tlen kejne ne koatochi tlen metstli eliskia se ixtlamatkayonemiliatli tlen Mexcoeuā.
3. Xikimpaś tlen uampoyouaś tlen itstokej kuali tlen kinišlamiki ika sekinok uan itstosej ipan chinanko.



11

TEMPOALISTLI: Tlatlanki nemilistli



Mitslistlentijchiuas: kualixištakakilitlakaki-litempoalistlixiyolpakiika ni tempoalistliika ni tlatsotsontlitlencchinankoteipanemotlamchti-jatlakatl o motlamachtijasiuatlmitsnextilis o mitsisjiskenijatsatijschiuas se tlamantli.

Tlatlanki nemilistli

Nico, Lupita uan Julia axkema moijsijej nochitlen panos teipa.

Ipan se uan se altepetl, uanchinankotlen ni Mexcoueyaltepetl, neskejokichpilmejuaasoapilmejtlentlapaleuianištlenipan ni tlaltipaktla-



nextlieltoyayakentsitlen ni tlamantliayokmotekiuiaipankaltlamachtiloyaneltoyayatlaajo. Ipankaltlanamakilstlitlenkinamakayayaajtlakualistliuantsopelikuinoipanlemetajmejstlen san se ueltamoteuia, monekikinamakasejstlenmochiuajipan mili, axkanaikatlapiktli. Nopatlakamejjaxkinekiayajkiselisejkuetlaxbolsasuanipannopakaltlanamakilstlikampanochitlakoaokichijejikachikaualistlitlenkipiayaajtekiixtlamatkayotltlenuajaya, ikatoteixmatkauaj, okichpilmejuansoapilmejtlatlantiouiyaya, its toya UanTlamokuitlauiayakampatlakoa. Sekiasikonimantsiaxkinkauili-jejmakikalakikaajtlakualistlitlenaxkualiipaninincha.

Yaajtlauelkualiikanochi, pampa ayojanakinekiayaajkuasejtlakualistli, kejnipiltsopelatsi, cereales, kakauatl, pistaches, uan-sekinoktlamantlitlakualistli. Ipanlemeta o tlapiktlitenipantlaltekitli, kinextijej-yankuikajuiaktsopelik. Temoktlauelt-lakualistlitlentsopeliuino, uantlennemil-tekitini, tlenmelauakkitokanemilistli, kinamakakejmiakuaniakmiaktlenkitoka. Teixmatkauajuanokichpilmejuansoapilmejkinekiayaajkionisejtsopelatltlenonkaipan mili, tlauelkiamatikejnit-



maxokotl, chalchokotl, uantsapotl, tlentikto-
sejkejnicacao, kaniuala ni chokotltenmelauek.
Ni kampapanchiuajkitekiuiajtrigo, azúcar uan-
teksistlitlakualistlitlenMexkoueyi altépetl, ki-
namakayayaajipanchikiuitluankiukayayaajipan
bicicleta, ipantsiajuiakuannopaaajuiakaasiayai-
panomeoajtliuaajayotl!

Sampa pejimilchiuaj pampa nopaokichpil-
mejuansoapilmejstlaajtlaniayaajtlaxkali, tlakua-
pacholi, elokalto, elotl; kiitayayaaj se tlakua-
listlinelkualiuannojiajkuatlenipantonemilis.
Ayojanamoitayayaajtlalimotlauelkaajtok, nochiel-
toyakitekiuijtoyaaj pampa nopaokichpilmejuan-
soapilmej san kinekiayaajkuasejtlenkuali.

ilpankaltlamachtilitlenmexkoueyi altépetl
mochiisi se tlateuuijlistli! Tlapaleuianiistlent-
laltipaktlanextlimochikauilijsajtlauel. Axka-
naueliayakinyolkuapaajnochueliskiijtsejke-
naeliayatlapaleuianiistlentlaltipaktlanextli,
monekiayakinextisejkenijsatsakikuayayaaj. Kent-
siuankentsi, uanikatlayolmelaualistliikanopat-
laneskayotluanyolkatlanextli, inkichiuaajkai-
nochimejinkinextisejkejmainkalakisejipankalt-
lamachtilyannopatlenkampainkiuikaajinmot-
laxkatl san tlakualistliaxkanatlapiktl.

iyajinochikeuak se pakilistliyejyektsi! Kichijs-
juikatl, tlatsotsntlitlentlapitsanijs, uan orques-

tas, tlaixkopikayotl, tlaneskayotl se uan se okichpilikasokitl, kinextiatlanextlikampaaxkematlamiseltoyaipan se kaltlamachtiloyan.

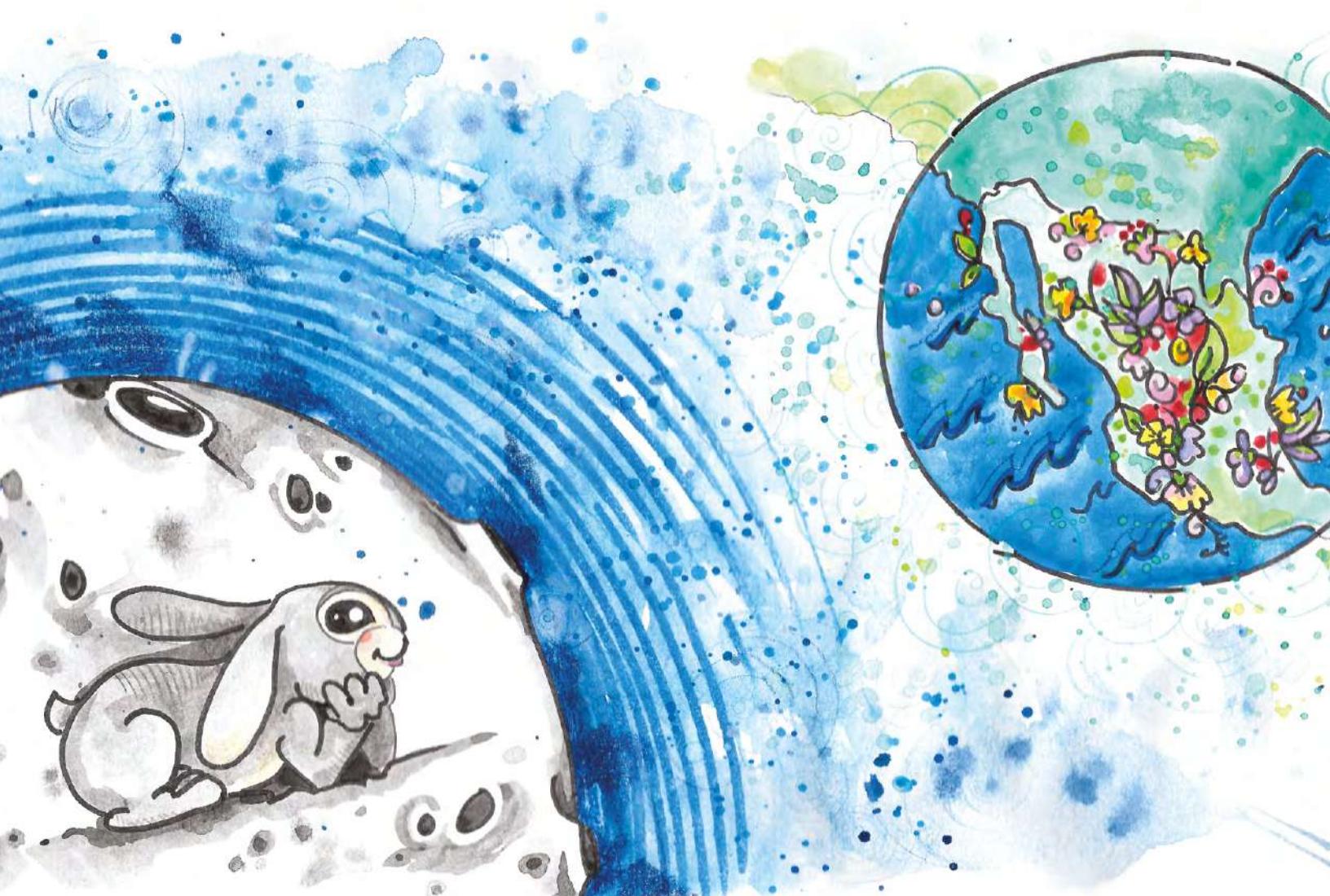
Okichpilmejuansoapilmejkinextijestleninjuantijsyaaskijskuiloyaya; kichiayayajamatlaixkopinkayotluankichiayaystlaixpialitlenkualii-katonanatlaltipaktli.

Sekitepaleuianijsatlentlaltipaktlanextlikinmakaktlenkeuakeltokejixtlamatini, nemiyajkeuaktetlachilianijsikaiteptskonopatlaneskayotlyolkatlanextilitlen se mochisitlen ni



yolkatluaneliayaškualmeškeniškatsateyolkuapa-
sejikasekinik.

iNi nemilistlitlenipanchinankokikuikchikaualistli!
mokajjej se kentsiachinekanopatlaixkopinka-
mauilitlistli, teposnextiltlaixkopinkayotluante-
postlaistoltlanketl, pampa eliyatluelyeyekt-
siuannimantsimonekimopaleuis ni tlaltipaktli.
Kemanopatlatlanilistli, itlatlankinemilistliuanki-
poloještlenopaayokmotekiuiasan se uelta!



Ni tonanatlatipaktlipeuayayamopaštiajyakam-pakokoštokuān san paktoktetlaneštiajyatlamantli. Pampa kemayatlaštianiayaškentsiuanki-kuapiliauanmiak.

Uanteipa, motlališiipansekinoküeyialtepeme-šipan ni ueyitlaltipaktlitlenmochiuayayašipan ni Mexkoueyi altépetl išianopa ke kiišttoyayattonanatlatipaktli, pešimonechikoašuaya ni tlaltipaktlanexkayotluanmiakkitokilkeštlenkejnitoueyiixtlamatkayotlenuašjapatl.

Ñammoišyoketskiastaipannemetstliki. -miaktlenkualimochišiyolikikaixtlamatkayotl -kini-šlišinopayolkameštlenipannopsueyi altépetl tlennopaokicpilmej--iuanišinotlatlepanitakeji-katlanauatilitlentonanatlatipaktliuanmotl-tokastlennopaayokmotekiuia!



TLANAUATILI IPAN CHINANKO

1. Nopatlauelmonekitijsatisetlamochiji-kentsitlennopaayomotekiuaikatlapiktiipantokaltlamachtiloyan. Ipannopainmo ama amochxikijskuilokaſtlecketltlamantlitlentlapiklimotepeuaſipanauitlmauſtili. Tlakamotlamachtijauansiuamotlamchtijamechnextilis se tlenkejni. Tlapiklimotepeuaipankauitlmauſtilistli Teipanama.

MIMILOJ UETSTOYA KANPA MAUILTIAJ KONEMEJ

ACHTOUI

NAMAJ

2. Xistlaštlanilikašinmotlamachtijauaškej-neipantlaixpantilistlipantlitlenne se Lunes xinechontlakakilikašnimechyolmelauakes-kitsintemoktlenneayokmotekiuiaipannekalt-lamactiloyanuantikinotsasešinmotlakauam-poyouašuaninmosiuampoyouaštlenaxkineki-kikauastlenneayokmotekiuia.
3. Tlentlapaleuianišipan ni tlaltipaktlanextlimonekiukaseštlatstsotsontlitlentlaltipaktlii-kakeuaktlenkitlašpaloatonanatlaltipaktli.
4. Kematlamiašikanochimomakasej se naš-naualistlikeuakkinextiašmonechikojeyaj.

Isuati tlen kipiaamochtli

Ni totlal, kipiaj miakij tlapiyalmej uan xiuimej, nojka kipiaj miakij nejnemilistli iuikal kej tlatsotsonili uan maseualtlaštolmej. Ma kuali moixnextis ni amochtlatempoualis, titekiuijkej tlatsotsonali tlen mokašokuijtok kanpa Tekikalko Instituto Nacional de Antropología e Historia (INAH), uan nojka motekiuij tlen yankuik tlen kichiuajtokej mexikoeuanij ma ijkino mokakis tlen Mexiko tlatsotsonali panpa yani yoltok.

Moitas ažkiya kichištak uan kanke uan timechnožnotsa ma titejtemos. Ni amochtli se kinkualchišchijskej ika se kuikatl kintokachtiaj abašeño purépecha uan kichiški Alfonso Morales tlen San Antonio Tlatsotsonketl, kanpa Charapan, Michoacan Tlali.

Nombre de la pieza	Nombre del disco	Ejecutantes, agrupación y sello discográfico
TEMPOALISTLI SE 1		
Vinuete	Kakistiiakakuesoli ni tekit-lamantli Uikatluantlat-sotsontlitlen ni mikistli	Serie Testimonio Musical de México N°. 37, Fonoteca del INAH
La sandía	iNopayomayoui....! Ni arpa tlen Sur tlen Michocán	Alfonso Peñaloza González. Programa de Desarrollo Cultural Regional de Tierra Caliente
La Huilota	Intérpretes: Alfonso Peñaloza González, José García Abarca.	Álbum: iNopayomayoui...! Arpa del sur de Michoacán. Programa de Desarrollo Cultural Regional de Tierra Caliente
Kuatochi	Ariles y más Ariles, los animales en el son Jarocho	Son de Madera. Libro Los Animales del Son Jarocho, Escrito por Caterina Camastrà e Ilustrado por Julio Torres, ediciones El Naranjo
TEMPOALISTLI OME 2		
Abañeño Axkipia itoka	Tlasotsonami San Antonio, ipan Charapan, Michoacán	Alfonso Morales. Tlaixkopinkayotl ipan kalteno Archivo particular tlen purépechas ipan Charapan
Maladie	Chéjere	Villa trópico, Fonarte Latino
La María Terolerole	Son de Madera	Son de Madera URTEXT
TEMPOALISTLI EYI 3		
Mitolistli tlen masatl Cocorit, Sonora	Tlazotzontli tlen maseuali del Noreste 05	Testimonio musical de México INAH 05
Uikaxochitl Navojoa, Sonora	Tlazotzontli tlen maseuali del Noreste 05	Testimonio musical de México INAH 05
Ni koapitotl	Tlazotzontli tlen tlali Michoacana	Los Alegres de Tierra Caliente. Tlazotzontli tlen tlali Michoacana. Alborada Records

TEMPOALISTLI NAUI 4		
Santia	¡Yaśia neka..! el arpa del sur de Michoacán	Alfonso Peñaloza González. Programa de Desarrollo Cultural Regional de Tierra Caliente
Abañeño	Tilokulti, Grupo Korkobi	
Mitotianilistli tlen Moctezuma; Velación	Xochipitzahua, flor menudita	Juan Manuel y Domingo Cerón, Mateo Hdz. Cerón Testimonio Musical INAH 45
TEMPOALISTLI MAKUILITIK 5		
Mi Son Waṣtat (el son del pez espada)	Tlazotzontli tlen huaves o mareños	Testimonio musical de México INAH 14
La Cirila	Nechikoli Yolotecuani	Tlazotzontli tlen Tarima de Guerrero. Agave Music
Cenzontli	Ixtioli tlen mestli	Chéjere, Alonso Borja
TEMPOALISTLI CHIKUASE 6		
Mitotili tlen ueyi, mitotili tlen teskatl	Testimonio Musical de México	Tenek o Huastecos de Tampate, San Luis Potosí Francisco Guzmán: Arpa. Testimonio Musical de México INAH 01
La canción del Pescador	Ni Uikatl tlen nichitskijet	Niño Kuanhari Martínez Olvera. Autora: María Elena Walsh. Archivo personal
Tiistike tiyolpaktejóej	Pindékuecha	Autor: Julio Granados. Pacmyc, Unidad Regional Michoacán de Culturas Populares. SEP, SECUM, CONACULTA
TEMPOALISTLI CHIKOME 7		
Makuli-San Juan	Tlazotzontli tlen maseuali de los altos de Chiapas	Tzotziles de San Juan Chamula. Fonoteca del INAH, 05
Amo mookuiltok	Los costeños de Coahuayutla, Guerrero	

Rodolfito	Ecos del Sur	Yolotecuani. Compositor: Isaías Salmerón FONCA 2015
TEMPOALISTLI CHIKUEYI 8		
Ni ayotl	Stidxairundaguendana-banineguendagutistibinni zaa	Fonoteca del INAH 25
Costeñita	Tiktoa...	Yolotecuani. Sones y canciones de Guerrero. Fonarte latino
TEMPOALISTLI CHIKNAUI 9		
El Tirón	Tesoro de la Música Norestense	Fonoteca del INAH 29
Tlayolmelajéti tlen animatsin	Saxofón electroacústico de México. Omar López	Autor: Jorge Calleja. Urtex. CONACULTA, INBA, Robertos Winds, NAXOS
Astamostla uilotl	Chéjere	Ixtioli tlen mestli
TEMPOALISTLI MAJTLAKTLI 10		
Huecanías, Uikaxochitl nahua	No morirán mis cantos Testimonio Musical de México	Niña Zenaida Vargas, Fonoteca del INAH 36, 02
Kuaštli Rela	El son de tabla o sones para baile de golpe, El Nuevo Carrizal de Arteaga	Programa de Desarrollo Cultural Municipal, Secretaría de Cultura de Michoacán
TEMPOALISTLI MAJTLAKTLIUAN SE 11		
Tiitstoke tiyolpaltoke	Pindékuecha	Pindékuecha
El Mantense Olvidado	Tomás Gómez Valdelamar	Mis Huapangos. FONCA 2010

